

Muhammad KAMOL

O'G'LIMGA

12

NASIHAAT

Toshkent
«Istiqlol»
2004

Ushbu kitob yosh odamning ruhiy kamolotini ta'minlash yo'lidagi istaklarning natijasidir.

Muallif kitobida bolalarga tushunarli bo'lgan til bilan, ensani qotirmaydigan, malol kelmaydigan yo'sinda o'smirlarga Yaratganni tanish, o'zining axloqiy va ruhoniy qiyofasini tayin etish yuzasidan o'gitlar beradi. Sinovdan iborat inson umrining fayzli, foydali va ziynatli qilish uchun suv va havoday kerak bo'lgan nasihatlar Qur'oni karim va Payg'ambarimizning (s.a.v.) hadislaridan kelib chiqqan holda berilganligi ularning ta'sir darajasini oshirgan.

Mutarjim:
Rohila RO'ZMONOVA

So'zboshi muallifi:
Pedagogika fanlari doktori, professor
Qozoqboy YO'LDOSHEV

Mas'ul muharrir:
Abdumannon KARIMOV

Nashrga tayyorlovchi:
Muna MUROD qizi

"O'G'LIMGA 12 NASIHAT" KITABI YUZASIDAN MULOHAZALAR

Bismillahir rohmanir rohiym!

Odamning umri kamolot yo'lidir. Chunki u bir umr yetuklikka intilib yashaydi. Tug'ilgan vaqtida bir parcha et bo'lgan chaqaloq umri davomida ulkan qomatli, baquvvat kishiga aylanadi. Umrining dastlabki yillarida issiq bilan sovuqning, yaxshi bilan yomonning farqiga bormaydigan bola yillar o'tib, aqli qilni qirq yoradigan, tabiat va jamiyatda ro'y beradigan o'ta chigal hodisalarning sababini izohlaydigan darajaga etadi. Lekin shuning o'zi insonning etukligi uchun etarli emas. Ruh egasi bo'lgan yaratiq sifatida odam o'zining ruhoniy jihatlarini ham kamolotga etkazishi lozim bo'ladi.

Kitobda tavhid bo'yicha berilgan o'git, Allohning zoti, sifati va amalidagi birligi g'oyat ta'sirli va tushunarli yo'sinda anglatilgan. Shuningdek, asarning axloq borasidagi o'rinlari ham o'quvchilarning aqlu shuuriga yetib boradigan tarzda bitilgan. Islom dinining axloq asosiga qurilganligi, ezgu

axloqning ibodatdan afzalroq ekanligi, go'zal axloqiy sifatlarga insonni baland rutbaga ko'tarish mumkinligi singari o'rinlar mantiqan asosli va tushunarli bitilgan. Kitobda Alloh elchisining: "Amallarning qiymati niyatlarga bog'liqdir", — degan hadisdan kelib chiqadigan ma'no yuzasidan bildirilgan mulohazalar g'oyat qimmatlidir. Niyatning amaldan avval kelishi va yaxshi niyatning ezgu amaldek xayrli ekanligi haqidagi qanoat sobir bir mo'min, komil bir inson shaxsiyati shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Insonni haqiqat manzillariga etaklashda ilmning katta ahamiyatga egaligi kitobda juda ishonarli ko'rsatilgan. Imsiz aqlning insonni halokatga yetaklashi mumkinligi borasidagi fikrlar kishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Rasulullohning: "Hikmat mo'minning yo'qotganidir. Uni qaerdan topsa, oladi", — degan hadisi zamiridagi teran ma'no risolada yaxshi ochilgan. U bolalarni ilm olishga undaydigan tarzda yozilganligi bilan diqqatga molikdir.

Kitobda inson kamolotining ruhoniy jihatlarigagina to'xtalib qolinmay, inson turmushining maishiy jihatlarini tashkil etishga doir sog'liqni saqlash, xotirjamlikka erishish, oilani boshqarish, ota-ona haqqini ado etish, sarf-xarajatlar, ehson, isrofgarchilik, idora bobida bildirilgan fikrlar ham amaliy salmog'i va mantiqiy asoslari bilan diqqatni tortadi. Ayniqsa, Alloh ota-onaga osiy bo'lgan bandaning ibodatini qabul qilmasligi borasidagi haqiqatlar kishiga kuchli ta'sir ko'rsatadi. Binobarin, yoshlar ma'naviyatini shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Kitobdagi nasihatlar orasidagi haqiqatni anglash, uni bilish uchun nafsni yengish kerakligi borasidagi o'gitlar, ayniqsa, ta'sirli bayon etilgan. Jangdan qaytayotgan Rasululloh (s.a.v.) tomonidan aytilgan: "Biz kichik jihoddan katta jihodga qaytyapmiz", — fikrining sharhi o'quvchiga kuchli ta'sir ko'rsatishi, shubhasizdir. Payg'ambarimiz mushriklarga qarshi urushni katta jihod deganlaridagi teran ma'no bolalar tomonidan anglab olinadigan tarzda bitilgan. Chindan ham odamning nafsni eng qattol dushmandan ham xavfliroq va yovuzroqdir. Dushmanni tashqaridan emas, o'zidan izlamagan va unga qarshi tinimsiz jang qilmagan odamning komil inson bo'lishi mumkin emas. Insoniy komillik yo'li odamning o'z nafsiga qarshi olib borgan urush yo'lidir. Chunki dushman bilan har zamonda jang qilinsa, nafs bilan tunu kun olishish lozim bo'ladi.

Xullas, kitob o'zbek o'quvchilarining qo'lga yetib borsa, ko'ngillariga ham ko'chib o'tishiga ishonch bor. Chunki u juda ta'sirli va kishini o'ziga rom qilar darajada o'qishli qilib yozilgan. Inshaalloh, ushbu kitob bilan o'quvchi ko'ngli orasidagi masofa qisqa, ularning bir-biriga yaqinlashuvi tez va doimiy bo'lgay!

Pedagogika fanlari doktori, professor
Qozoqboy YO'LDOSHEV
2004 yil 6 may

Bismillahir rohmanir rohiym

Muqaddima

O'g'lim Musomurod!

Alloh bu olamni odam uchun, odamni esa ibodat uchun yaratdi. Olamdagi hamma narsani odamga xizmatchi, insonga tobe qilib yaratdi. Inson bu olamning uzoq o'tmishini anglab, haqiqatlarini o'rganmoqda. Xoliqning cheksiz qudratini tushunib yetganlar imon keltirib, Rabbilariga oshiq bo'ldilar. G'ofillar esa Allohni inkor etdilar: kufrga ketdilar.

O'g'lim Musomurod! Sen Allohning cheksiz qudratini anglagan mo'min bir otaning farzandisan. Seni Xoliq taolo bu olamga keltirdi. Bu olam oy va yulduzlar, quyosh va o'simliklar, hayvon va insonlar bilan to'ladir.

O'g'lim, sen qorong'u kechalarda yurganingda ko'kni qoplagan sanoqsiz yulduzlarni, porlayotgan oyni hayratlanib tomosha qilasan. Yaratganning qudrati naqadar buyukligini anglaysan. Shu kichik

qalbingda Rabbingga nisbatan ulkan sevgi, ishq va huzur paydo bolgani uchun shukr etasan. Shu haybatli tog'lar va tubsiz dengizlar, bulutlar va hasharotlar, yerdagi cheksiz yaratilishlar sening go'zal qalbingda Yaratganga nisbatan imon uyg'otadi.

Mana, o'g'lim! Men ham dunyoga kelib lolu hayron kezmoqdaman. Bu ajib go'zalliklar, yaratilishlarni ko'rib, qalbim Rabbimga nisbatan cheksiz ishq-muhabbat bilan to'lib bormoqda. Bu muhabbat qalbimning tub-tublariga joylanib, o'zimni o'zga bir olamda his qilib rohatlanaman.

Ojiz inson xotirasiga nima keladi, bilasanmi?

Men sen bilan shu xotiralar va g'aroyib savollarga javob izlaymiz.

Aziz farzandim! Sening go'zal va murg'ak qalbingni eng avvalo quyidagi savol egallasa kerak:

— Otajon, bu olam nima? Bu oy, quyosh, yulduzlar ne? Dengizlar, tog'lar, bu gullar, hasharotlar, bu kecha- kunduzlar nima? Bu cheksiz borliq nima? Bularni kim yaratgan?

O'g'lim Musomurod! Bu buyuk olam, bundagi borliq senu meni Yaratganning borligi hamda birligining isbotidir. Inson bu cheksiz mavjudotlar ichida eng mukarrami va mukammalidir. Bu olam insonlar uchun bir ibratxona hisoblanadi. Inson ilm va ibrat olib, olim va orif bo'ladi. Bu dunyoga kelib ketishning hikmatini anglaydi. Aks holda, inson bu olamga ko'ngil qo'yib johil bo'lsa, Alloh taolo haqiqatlarini ko'rolmay so'qir bo'lib olamdan o'tadi.

O'g'lim, Rabbing senga aql va buyuk qobiliyat berdi. Alloh payg'ambarlar va kitoblar yuborib, haqiqatlarni insonga bildirdi. Agar Xoliqning buyuk lutflari bolmasa, biz bu cheksizliklar ichidagi sirli haqiqatlarni his qila olmas edik.

O'g'lim! Sen bu jamiyatda Kitobga ishonmaydigan, shubhaga borgan faylasuflarga ham duch kelasan. Alloh sirli haqiqatlarini anglatish uchun Qur'oni karimni yubordi. Biz undan cheksiz mavjudliklarning sirli hikmatini va vazifalarimizni bilib olamiz.

Ey o'g'lim! Alloh bizga eng sevimli quli va habibi Muhammadni (s.a.v.) yubordi. Va lutfu karam aylab, bizlarni unga ummat qildi. Allohning bu cheksiz ne'matlariga shukronalar aytamiz.

Shu bois biz bu cheksiz lutf ne'matlariga g'arq bo'ldik. Biz endi umrimiz yetganicha bilim olishimiz kerak. Chunki ilm insonlarni haqiqatga yetkazuvchi nurdir. Ilm insonlarga Xoliqni tanitadigan, haqiqatlarga yetishtiradigan obi hayotdir. Inson bu obi hayotni ichsa o'zligini anglaydi, komillikka erishadi, aks holda hayvondan farqi qolmaydi.

O'g'lim Musomurod! Bu ilm va haqiqatlarni o'rganishing uchun senga o'n ikki nasihat aytmoqchiman. Bu nasihatlar senga hayol haqiqatini anglatuvchi bir darsdir. Sen ularni uqib olsang, inshaalloh, haqiqiy mahbub va maqbul inson bo'lasan. Aks holda, nafsoniy hislarga tobe bir johilga aylanasan.

Ey o'g'lim! Sening pokiza qalbingda oliy hislar uyg'otib insoniy komillik sari yetaklovchi 12 nasihatni Qur'oni karim va Payg'ambarimizning (s.a.v.) o'gitlaridan foydalangan holda herishga harakat qilaman. Maqsadim – sening sinov dunyosida bezak va o'yinlarga aldanmasdan komil inson bo'lishingdir. Va bu olamga kelib-ketish mohiyatini anglab, maqbul va mahbub inson bo'lishingdir.

O'g'lim senga nasihat:

Kibrli bo'lma,
Birovni yomonlama,
Johil bo'lma,
Allohni yod et,
Unga ibodat qil,
Haqqa niyoz et,
Olimlarga yaqin bo'l,
Ilmga tashna bo'l,
Ular bilan do'st bo'l,
Ne'matni demagin oz,

Hikmatlarni etgin yod.
So'rashni or bilma,
Kibrni foyda bilma,
O'zingni xarob qilma,
Oz so'zla, ko'p tingla,
Haqiqatni doimo
Qabul qil xush ko'ngil-la,
Bilganingni o'rgat,
Doimo tafakkur qil,
Yomonlikdan qoch,
O'g'lim shudir senga nasihat.

Tavhid ilmi. Allohning birligi

Suyukli o'g'lim Musomurod! Barcha anbiyolar tavhidga, Allohning birligiga da'vat etganlar. Buni anglash insonlarning eng birinchi va eng asosiy vazifasi sanaladi. O'g'lim! Tavhid nima, bilasanmi? Tavhid bu cheksiz olamni Yaratgan Allohning birligini anglab, Unga ibodat qilishdir.

O'g'lim! Barcha anbiyolar insonlarni shu yo'lga davat qilishgan, faqat vaqt o'tib insonlar to'g'ri yo'ldan adashib, shirkka kirib Allohga sherik qo'shish yo'lini tutganlar.

Bularning hammasi tavhid ilmini, nabiylar yo'lini tutmaslik tufayli paydo bo'lgan ayanchli natijalardir.

Aziz dilbandim! Inson o'z holicha qolsa, faqat aqliga tayanadi, o'ngi bilan tushini farqlamaydi; shayton unga bu olamni go'zal qilib ko'rsatadi. Oqibatda adashgan inson zalolat botqog'iga botib ketadi. Ammo o'zini aqli, to'g'riman deb hisoblaydi va zalolatga botib borayotganini sezmaydi. Tarix bizga bu achchiq va ayanchli haqiqatni ko'rsatib turibdi.

Shunday davrlar bo'diki, insonlar o'z qo'llari bilan yasagan narsalariga ham Alloh deya topindilar va ba'zan xayollarida o'zlaricha shakl yasab, unga ham Alloh dedilar va sig'indilar.

Musomurod! Shunday zamonlar bo'diki, insonlar yuldozlardan madad so'rab, yulduzlarga topinishdi.

Ha, o'g'lim! Dunyoda shunga o'xshash minglab botil mazhablar paydo bo'ldi. Insonlarning ongi va aqli shu qadar zaiflashib ketdiki, haqiqatdan uzoqlashdilar. Ular haykallar yasab sajda qilishdi, maqbaralar qurib duolar qilishdi, qurboniik etib ular norniga qasam ichdilar, bu ishlarining to'g'riligiga o'zlarini o'zlari ishontirdilar. To'g'ri yoldan ozdilar, butlarga topinib Allohga shirk keltirganlarning hammasi mushriklar edilar.

Suyukli Musomurodim! Baqara surasining 165-oyati karimasida shunday deyiladi:

"Odamlar orasida shunday kimsalar borki, ular Allohdan o'zga (soxta ma'buda)larni Unga teng bilib, Allohni sevgandek ularni sevadilar. Imon keltirganlarning Allohga bo'lgan muhabbatlari ularnikidan kuchlidir. Zolimlar (qiyomatda) azobni ko'rganlarida btun kuch-qudrat Allohga xos ekanligini va Allohning azobi (o'ta) qattiqligini bilsalar edi!"

O'g'lim Musomurod! Tarix sahifalarida keltirilganidek qancha-qancha odamlar Allohni butunlay inkor qilib, abadiy ziyonga sho'ng'ib ketishdi. Zalolatda qolgan insonlarga haqiqatni anglatish uchun Alloh taolo paygambarlar yubordi. Payg'ambarlarning hammasi insonlarni egri yo'ldan qaytarib to'g'ri yo'lga da'vat etdi. Ular tavhidga, ya'ni Allohning yagonaligiga da'vatchi bo'ldilar.

O'g'lim! Qur'oni karimning Ibrohim surasi 10-oyatida shunday deyiladi: **"Osmonlar va yerning yaratuvchisi — Alloh (borligi va birligi) xususida shak bormi?!"**

Baqara surasining 163-oyati karimasida esa:

"Ilohingiz yagona ilohdir. Undan o'zga iloh yo'qdir. U yagona, mehribon va rahmlidir", deyilgan. O'g'lim Musomurod! Bularni bilib, Paygambarlar da'vat qilgan tavhidni anglab olasan.

O'g'lim! Inson **"la ilaha"** deyishi bilan ibodatga noloyiq, barcha soxta ilohlar va ma'budlarni inkor etadi, ularni qabul qilmaydi. "illalloh" deyishi bilan esa ibodatga tanho munosib sherigi, tengi yo'q Allohga imon keltiradi, tas-diqlaydi.

Inson tengi va sherigi yo'q Allohga irnoni bilan ahli tavhid bo'ladi, musulmon bo'ladi.

Ahli tavhid ibodatga tanho munosib bo'lgan Allohni taniydi va unga ibodat qiladi.

O'g'lim Musomurod! Kishi «LA ILAHA ILLALLOH» kalimasini aytsa, yagona Allohga qullik qilishni tasdiq etsa o'sha damdan boshlab haqiqiy mo'min bo'ladi.

Kishi tili bilan «LA ILAHA ILLALLOH» desa-yu, harakatlari bilan Allohdan boshqa narsalarni (ma'budlarni) sevsa, ularga ibodat etsa, shirkdan qutulmaydi, uning tavhidi faqat tilida bo'lib, haqiqiy mo'min bo'lolmaydi.

O'g'lim Musomurod! "LA ILAHA ILLALLOH" degandan so'ng Allohga sherik qo'shmagin. Hojatlaringni yolg'iz Undan so'ragin va faqat Unga ibodat qilgin. Haqiqiy mo'minlarning vazifasi shudir.

Aziz bolam! Ixlosi sharifning boshqa bir nomi surai tavhididir. «LA ILAHA ILLALLOH» Allohdan boshqa ma'bud yo'qligini bildiruvchi kalimai tavhid bo'lganidek, ixlosi sharif ham Allohning yagonaligini bildirgani uchun surai tavhid deyiladi.

O'g'lim! Ixlos surasi to'rt oyatdan tarkib topgan. unda imon asoslari jamlangan. Shu sabab surai asos deb ham ataladi.

Ixlosi Sharif ushbu: **"Bismillahir rohmanir rohiym. Qul huvallohu ahad. Allohus-somad. Lam yalid va lam yulad va lam yakullahu kufuvan ahad"**.

Allohga sherik keltiruvchi, butlarga sig'inuvchilar sevikli Payg'ambarimizning (s.a.v.) yonlariga kelib: — Sening Allohing oltindanmi, kumushdanmi, qanday va nechta, ayt? — dedilar.

Shunda Alloh taolo "QUL HUVALLOHU AHAD" surasini tushirdi, Payg'ambarimizga xitob qilib:

"Habibim, (ularga) aytki: Alloh birdir, hamma narsa Allohga muhtojdir. Tug'madi va tug'ilmadi. Uning tengi va o'xshashi yo'qdir," — dedi.

O'g'lim Musomurod! Bu surai sharif Allohni tanimoqchi bo'lganlarga, Allohning yagonaligini bildiruvchi asosiy suradir. Alloh to'g'risida zalolatga tushgan insonlarga xatolarini anglatadi: shu bilan birga Qur'oni karimning xulosasi va dinning asosi hamdir.

O'g'lim Musomurod! Bu sura mushriklarning Alloh haqidagi yanglish tushunchalarini rad etdi, Xoliqning maxluqotga o'xshamasligini bildiradi. Shu asosga ko'ra surai ixlos bizga tavhid yo'lini (ilmini) ko'rsatadi. «QUL YA AYYUHAL-KAFIRUN» surasi ham Allohga sajda qilish hamda tavhid amali haqidadir. Bu surada Alloh taolo mushriklar topinadigan ilohlarga, musulmonlarning topinmasliklarini bildirib, Rasuliga xitoban dedi: **«(Ey, Muhammad) ayting: "Ey, kofirlar! Men sizlar ibodat qilayotgan narsaga ibodat qilmasman. Sizlar ham men ibodat qiladigan (Alloh)ga ibodat qiluvchi emasdirsizlar. Men sizlar ibodat qilgan narsaga ibodat qiluvchi emasman. Va sizlar ham men ibodat qiladigan (Alloh)ga ibodat qiluvchi emasdirsizlar. Sizlarning diningiz o'zlaringiz uchun, mening dinim o'zim uchundir»**.

O'g'lim Musomurod! Ixlos surasi e'tiqod yo'lida bilim bersa, Kofirun surasi esa Allohga ibodat yo'lini ko'rsatadi.

Sevimli o'g'lim! Surai tavhid Allohning yagonaligini, barcha narsaning Unga muhtojligini, tug'magan va tug'ilmaganligini, tengi va o'xshashi yo'qligini bayon qildi. Tavhidni anglagan inson ibodatga munosib zot yolg'iz Alloh ekanligini bilishi kerak.

O'g'lim! Ixlosi Sharifdagi «ahad» so'zi faqat Allohgagina xos bo'lgan birlikdir. Bu birlik hech bir maxluqning birligiga o'xshamaydi.

O'g'lim! Biz «QUL HUVALLOHU AHAD» deb Allohni o'ziga xos yagonaligini bayon qilamiz, ya'ni, Alloh birdir deyish bilan Alloh zotida, sifatida birdir degan bo'lamiz. Sen ham: "Otajon, Alloh zotida birdir nima degani?" deyishing mumkin.

Suyukli o'g'lim Musomurod! Bu muhim masalani senga tushuntirayin, diqqat bilan tingla! Alloh

zotida birdir degani, Alloh yaratgan mahluqotlardek bir qancha narsalardan paydo bo'lgan emas. Allohning bu o'ziga xos birligi yaratgan mahluqlarining birligiga o'xshamaydi. O'g'lim! Alloh zotida birdir deyish bilan Uning hech bir birlikka o'xshamasligini, o'ziga xos birlik ekanligini bayon qilamiz. Alloh amalida birdir degani — Allohning qilgan ishlarida sherik yo'qdir deganidir. Chunki kishilar ojiz bo'lgani uchun ishlarini sherikchilik bilan qilishadi, bir-biriga ko'maklashishadi. Holbuki Alloh hamma narsaga qodirdir. Qilgan ishlarida sherigi yo'q. Hamma narsani O'zi xohlaganidek qiladi.

Sevimli o'g'lim Musomurod! Alloh sifatida ham birdir, ya'ni Allohning tengi, o'xshashi yo'qdir. Alloh yaratgan mahluqlarining hech biriga o'xshamaydi.

«QUL HUVALLOHU AHAD» deyish bilan inson Allohning zoti, sifati va amalida birligini eslaydi, shu birlikka qullik qiladi. Aks holda, insonlar avval zalolatga botganlar holiga tushadi.

O'g'lim Musomurod! Shuning uchun payg'ambarlar insonlarni tavhid yo'lga da'vat qilishgan. Payg'ambarimizning(s.a.v.) ham ilk da'vatlari shunday bo'lgan, ya'ni Rasululloh(s.a.v.) butun insoniyatga xitoban: «LA ILAHA ILLALLOH» denglar, najot topasizlar, derdilar. Dinga da'vat va islomning ilk sharti «LA ILAHA ILLALLOH» — kalimai tavhid bo'ldi. Barcha anbiyolarning da'vati ham shudir.

Shuning uchun tavhidni bilish sening birinchi vazifangdir. Men ham senga birinchi nasihatni tavhidni anglatishdan boshladim.

Ey o'g'lim! Bu nasihatlarimni yaxshilab uqib ol! Qalbing tavhid nuri bilan nurafshon bo'lsin. Haqiqiy musulmon farzandi bo'l. Allohni tanib, Unga sajda qilgin. Bu esa eng go'zal saodat va Allohga ishonchning asosidir.

Axloq

(go'zal xulqlar)

O'g'lim Musomurod! Axloq lug'aviy jihatdan xulqning ko'pligi bo'lib go'zal xislatlar degan ma'noni anglatadi. Axloq inson zoti vosil bo'ladigan maqsaddir. Inson bu go'zal maqsadga yetolmasa, yomon xulqli bo'ladi. Hayvoniy hislari bilan insonlarga zarar keltiradi.

O'g'lim! Bu go'zal axloqqa yetisholmaganlar islomiyatni anglamaydilar.

O'g'lim Musomurod! Islom dini go'zal axloqli bo'lishga buyuradi. Inson yaxshi xulqli bo'lgani sari insoniylik darajasi yuksalaveradi. Allohga ishongan qalb yomon xulqlardan qutuladi, yaxshi xulqli bo'ladi.

Agar inson yomon xulqli bo'lsa, ilm va ibodati ham foyda bermaydi. Chunki ilmu irfondan maqsad, insonlarni yaxshi xulqqa boshlashdir.

O'g'lim! Qur'oni karim bizni go'zal axloqli bo'lishga da'vat etadi.

Sevimli o'g'lim! Payg'ambarimiz(s.a.v.) ham: **“Islomiyat go'zal axloqdan iboratdir. Shubhasiz bar bir qul, ibodati oz bo'lsada, go'zal axloqi sabab jannat darajalarining eng balandiga va manzillarining eng buyuklariga noil bo'ladi”**, deganlar.

Sevimli o'g'lim! Rasululloh(s.a.v.) yana bir muborak hadislarida: **«Yomon xulq sabab insonlar jahannamning eng to'ridan joy olishadi»**, deganlar. Demak, xulqi yomon kishi qanchalik ibodat qilmasin, natijasi xayrli bo'lmaydi.

O'g'lim! Rasululloh(s.a.v.) yana bir muborak hadislarida: **«Ichingizda men sevgan va qiyomat kunida birga bo'ladiganlar axloqi go'zal bo'lganlaringizdir. Men yaxshi xulqni to'ldirish, mukamallashtirish uchun yuborildim»**, dedilar.

Sevimli o'g'lim Musomurod! Agar bu muborak so'zlarni bir oz o'ylab ko'rsang, axloqning yaxshi sifatlari islomiyatning negizi ekanligini anglab olasan. Poydevorsiz bino bo'lmaganidek, axloqsizlik bilan islomiyat hech qachon yuksala olmaydi. Axloqsiz odamning islomiyatga aloqasi yo'qdir.

Sevimli o'g'lim! Namoz o'qib, ro'za tutib bir tarafdin axloqsizlik qilgan kishi dinimizni tushunmagan bo'ladi. Chunki islomiyat axloq asosiga qurilgan muborak bir dindir. Axloqningi go'zallashtirish sening birinchi vazifangdir. Axloqning asosi esa nafsoniy hislardan uzoq bo'lib, har bir

ishni Uning rizoligi yo'lida qilishdir. Bu dastur seni axloqning eng yuksak cho'qqisiga olib boradi. Maqsadi haq bo'lgan kishining amali ham solih bo'ladi, maqsadi dunyo bo'lgan kishining muvaffaqiyatlari ham dunyoda qoladi.

O'g'lim Musomurod! Allohning rizoligi yo'lidan yurib, insonlarni yaxshi xulqlarga boshlagin. Shunday qilsang, islomiyatning senga taqdim etgan eng oliy dasturini tutib, u bilan eng oliy saodatga erishasan. Zero, Haqning rizoligiga erishish inson uchun eng katta hadya, eng buyuk muvaffaqiyat sanaladi.

O'g'lim! Tavba surasining 72-oyati karimasida:

"Allohning rizoligi hamma narsadan ulug'roqdir. Mana shu haqiqiy ulkan baxtdir", deya marhamat qilinadi.

Inson bu oyati karimada keltirilgan ulkan fayzga, buyuk najotga harakat qilishi kerak.

O'g'lim! Bu tahsil dunyosidir, insonning bu dunyodagi eng katta muvaffaqiyati Alloh rizosiga erishishdir. Bunga erishgan kishi eng buyuk saodatga erishgan, najot topgan hisoblanadi.

Suyukli o'g'lim Musomurod! Sen: "Otajon, inson Rabbisini qanday qilib rozi qiladi va Rabbisining rozi bo'lganini qanday biladi?", deyishing mumkin.

Xuddi sendek bir tolib ustozidan:

— Ey, ustoz!... Allohning rozi bo'lganini inson biladimi? — deya so'rabdi.

Ustoz:

—Allohning rizoligi yashirin. Banda Allohning o'zidan roziligini bilolmaydi, — deya javob beribdi.

Tolib esa buning aksini aytibdi:

— Alloh o'z bandasidan rozi bo'lganini inson biladi.

Ustoz hayrat bilan:

— Alloh o'z bandasidan rozi bo'lganini inson qanday biladi? — deya so'ragach, tolib unga shu hikmatli haqiqatni so'yladi:

— Ey ustoz! Banda Allohdan kelganga rozi bo'lsa, Alloh ham undan rozidir, — deb "Val-fajr" surasining quyidagi mazmunli oyati karimasini o'qibdi: **«U sendan rozi, sen ham undan rozi»** (28-oyat). Ustoziga bu javob ma'qul bo'libdi.

O'g'lim Musomurod! Bu imtihon olamida banda Rabbisidan kelganlarga rozi bo'lsa, Rabbisi ham undan xushnud bo'ladi. Shu sabab bu oyati karimada Alloh:

"Ey, xotirjam-sokin jon, sen (Alloh ato etgan ne'matlardan) rozi bo'lgan (va Alloh taolo tomonidan sening amallaringdan) rozi bo'lgan holda Parvardigoring (huzuri)ga qayt! Bas, solih bandalarim qatoriga kirgin va Mening jannatimga kirgin!" — deydi. Mana, o'g'lim Musomurod, qul Xoliqdan kelgan hamma narsaga rozi bo'lsa, Alloh ham qulidan rozi bo'ladi.

Musomurod! Sevikli Payg'ambarimiz(s.a.v.) ham bu kishilarni duo qilib:

"Allohning rahmati yog'ilsin shu kishiga; nafsini yengdi, qalbini pokiza qildi, Allohning ne'matlariga shukr etdi, qazoga rozi bo'ldi", deya marhamat qilganlar.

— O'g'lim Musomurod! Bu muborak so'z bizning hayotimiz uchun yagona dasturdir. Inson nafsini kirlatadigan yomon so'zlar va amallardan o'zini tiyib, dilini pokiza tutib, Allohning ne'matlariga shukr qilsa, Haqdan kelganiga rozi bo'lsa, "ROZIYATAN MARZIYYATAN" oyati karimasiga ko'ra qul Haqdan, Haq ham qulidan rozi bo'ladi. Allohning rizoligiga erishib, katta xazinaga ega bo'ladi. Zotan, barcha buyuklarimiz go'zal axloqli edilar.

O'g'lim Musomurod! Kimdir: "Banda Rabbisidan qachon rozi bo'ladi?" deya so'rganida: "Qul Allohdan ne'mat kelgan paytda xushnud bo'lganidek, musibat kelganida ham Rabbimdan keldi deb qabul qiladi. Xatosini o'ylaydi, tuzatishga harakat etadi", deya javob berilibdi.

O'g'lim! Alloh rizoligini topganlar yuksak darajaga erishadi. Nafslarini yomonliklardan asrab, yaxshilik qilishga shoshiladilar.

Ey o'g'lim! Bu yuksak kamolotga erishish uchun har bir ishda Alloh roziligini maqsad qilmog'ing lozim. Mana shu maqsad seni yuksak, nurli manzillarga olib boradi.

O'g'lim Musomurod! Maqsading Alloh bo'lsa ahlullohsan, maqsading bu yo'lda qat'iy bo'lsa, garchi

amaling oz bo'lsa-da, maqbuli ilohiy bo'ladi. Niyatingni xolis etishga harakat qil.

Rasululloh(s.a.v.) ham sevimli asxobi Muoz ibn Jabal hazratlarini Yamanga jo'natarkan, unga shu oliy haqiqatni bildirib:

"Ey Muoz!... Niyatingni xolis qil. Oz bo'lsa-da shu senga kifoya qiladi", dedilar.

O'g'lim Musomurod! Rasulullohning(s.a.v.) bu muborak so'zlarini yaxshilab o'ylab ko'rsang, seni haqiqatga boshlovchi eng muhim dastur ekanini anglaysan. Doimo xolis niyat bilan ishla, amaling oz bo'lsa-da, seni quvvatlantiradi.

Sevimli o'g'lim! Xolis niyatli amaling, turli-tuman ma'danlar orasidagi sof oltinga o'xshaydi, ko'p amal hisobiga o'tadi. Inson yaxshi niyatda bo'lmo'g'i lozim, amalning qiymati ham shunga bog'liq. Shu sabab Payg'ambarimiz (s.a.v.) muborak hadislarida:

«Amallarning qiymati niyatlarga bog'liqdir», dedilar. Har kishining niyati nima bo'lsa, qo'lga kiritadigan narsasi ham shu bo'ladi.

Aziz dilbandim! Rasulullohning(s.a.v.) bu muborak so'zlari hamma narsani anglatadi. Sen ularni miyanga qo'rg'oshindek quyib ol. Niyatingni pokiza qil. Insonlarga ko'mak ber. Inson faqat pok niyat bilangina insoniylikni ko'rsatadi. Barcha ulamo-yu, avliyolar ham shuni o'zlariga dastur qilib olishgan.

Go'zal amallar etishni istasang, avval niyatingni pok qil, bu pokiza niyat amalingni ham soflashtiradi.

O'g'lim! Rasululloh(s.a.v.) bir muborak hadislarida ham: **"Ey insonlar, amallaringizni Alloh uchun xolis bajaring. Alloh o'zi uchun xolis qilingan amallardan boshqasini qabul qilmaydi"**, deganlar. Bu muborak kalomni unutma! Alloh uchun qilinmagan amallar qabul bo'lmas, ammo niyating xolis bo'lsa Alloh qabul qiladi.

O'g'lim Musomurod! Niyating xolis bo'lsa, mo'ljallagan ishni bajarishga qodir bo'lmasang-da, Rabbing senga shu ish bajarilgan darajada savob beradi.

Demak, insonning niyati uni yuksaltiruvchi eng katta dasturdir. Niyat amaldan avval keladi. Yaxshi niyat yaxshi amaldek xayrlidir.

Amaling oz bo'lsa-da, niyatingni xolis va yuksak tut. Shu buyuk maqsadlarga erishsang, Alloh seni mukofotlaydi.

O'g'lim Musomurod! Rasululloh(s.a.v.) zamonidan buyon saqlanib kelayotgan bu haqiqatlar senga juda yaxshi foyda keltiradi. Diqqat qil.

Aziz farzandim! Rasulullohning(s.a.v.) bir guruh asxobi mashhur Tabuk g'azotiga ba'zi bir sabablarga ko'ra borolmagan, ammo ular jangda ishtirok etolmaganidan xijolatda edi. G'azotga bora olmaganlaridan ko'z yosh to'kib o'tirishardi. Rasululloh(s.a.v.) ular haqida: «Madinada bir jamoa qoldi, ular biz bilan birga yo'l yurishmadi, kufr ahlini g'azablantiradigan joyga bormadilar. Lekin savobda bizga sherik bo'lishdi, bizdek savobga ega bo'ldilar», dedilar. Sahobalar Rasulullohning(s.a.v.) bu so'zlarini eshitib hayratda qolishdi.

— Yo Rasululloh! Ular biz bilan yo'l yurmasdan, kulfatga uchramasdan bizga qanday qilib sherik bo'ldilar? — deya so'rashganda, Rasululloh(s.a.v.):

— Ularning niyati hisobga olindi. Faqat yaxshi niyatlari bilangina bizga qo'shildilar, — dedilar.

Ko'rib turganingdek, jangda qatnasholmagani uchun ko'z yosh to'kkan mashhur sahobalar go'zal niyatlari bilan jangda ishtirok etganchalik savobga ega bo'ldilar.

O'g'lim Musomurod! Mana shu go'zal misollar sening yuragingda yaxshi niyatlarni hosil qilib, katta yutuqlarga boshlaydi. Mo'mini komillar amali bilan yetmagan joylarga, yaxshi niyati bilan erishadi. Ularning yaxshi niyatlari, go'zal axloqning asosini tashkil qiladi. Musulmon kishi yaxshi niyati bilan eng o'liy darajalarga erishadi. Amallari ham shu yaxshi niyatlari mevasidir.

Axloqning uchinchi dasturi esa o'zingga ravo ko'rgan narsalarni, boshqalarga ham ravo ko'rishing, o'zingga ravo ko'rmagan narsani bironvga ham ravo ko'rmasligingdir. Bu axloqning oliy dasturi, buyuk imon natijasida insonda paydo bo'ladigan buyuk hisdir. Shu go'zal tuyg'u seni insoniylikning eng yuksak cho'qqisiga olib chiqadi.

O'g'lim! Jamiyatda yashar ekansan, muammolarga uchrab, sofligingni yo'qotishing, yomon fikrlar bir kun kelib seni istilo qilishi va qalbingni kirlatib, axloqingni buzishi mumkin. Axloqing buzilgach esa jahannamga yuz tutasan.

O'g'lim! Qalbingni aslo yomon hislar egallab olmasin.

Doimo insonlarga yaxshilik qilishni o'yla. Ularning yax-shiligini nazarda tut. O'zingga ravo ko'rgan naisani boshqalaiga ham ravo ko'r va aksincha.

Axloqsizlikning asosi yettita

O'g'lim Musomurod! Insonlami yomon xulqli qiladigan narsalar bor. Ularni bilib olgin va ularga yaqinlashma.

O'g'lim! Axloqsizlikning asosi yettitadir. Inson tabiatida shu yetti yomon xulq namoyon bo'lsa, axloqsiz, beadab sanaladi.

Bulardan birinchisi:

Allohning amrlariga bo'yin egmasdan faqat o'z aqliga suyanib yashashdir. Ha o'g'lim, Kitobi ilohiyini qo'lga olmasang, unga ko'ngil qo'ymasang, qalbingni shayton istilo etadi, yomonlikka boshlab halok qiladi. O'g'lim! Hoyu havasdan kech, Qur'oni karim buyurgan axloqni o'rgan!

Seni go'zal axloqdan jaholat yiroqlashtiradi.

Agar johillik miyanga joylashib olsa aqlingni oladi. Seni shayton yo'ldan uradi, tiling qo'pol so'zlaydi, qo'ling yomon ishlarga ketadi, oqibatda yomon odam bo'lasan. G'azabkor bo'lsang, uyqungda ham halovat topmaysan, yegan ichganing zahardek bo'ladi. Bu g'azab moddiy va ma'naviy hayotingni inqirozga boshlaydi. Shu sabab o'g'lim, g'azabingni yengishga harakat qil. G'azabini yenga olgan nafsini va shaytonni yengadi.

Sevimli o'g'lim Musomurod! Suyukli Payg'ambarimiz(s.a.v) ham: **"Asl pahlavonlik birovning kuragini yerga tekkizish emas, g'azab kelgan paytda nafsni yenga olishdir"**, deganlar. O'g'lim, sen haqiqiy pahlavon bo'l va nafs xurujini yengishga harakat qil, tilingni yomon so'zdan asra. O'g'lim, ahlullohlar ham: «g'azabning boshi jaholat, oxiri nadomatdir» deganlar. Sen g'azablanganingda telbaga aylanasan, nima qilayotganingni bilmaysan. O'zingga kelgach esa, iztirobga tushib nadomat etasan.

O'g'lim! G'azabni sukut bilan yengishga harakat qil, yaxshi bilgilki, bu hayotda g'azablantiradigan ko'p narsalarga uchraysan. Ko'p imtihon qilinasan. Mard bo'! Bu sinovlarda havoyi nafsga mag'lub bo'lma. G'azablansang yengilasan, hayotda erishgan yutuqlaringni yo'qotasan. G'azab kelganda halimlikni qurol qil. Sen: "Otajon, halimlik nima?" deyishing mumkin.

Halimlik g'azab kelganda, telbalik yaqinlashayotganda, muloyim bo'lishga harakat qilishdir. O'g'lim, halimlik jannat ahlining xususiyatlaridandir: halimlik seni jannatga olib boradi. G'azab otiga minsang, jahannamga ketasan. Alloh g'azab va nafsni yenggan kishilarni sevadi.

Inson ana shu g'azabli onda tilini tiysa, barcha falokatlarining oldi olinadi. Sevimli o'g'lim, avliyolar buni til ro'zasi deyishadi. Til ro'zasi, yomon so'zlardan tiyilish demakdir. Ko'rdingmi, buyuk Payg'ambarimiz(s.a.v.) bizga qanday o'gitlar bergan. Buni yaxshilab uqib ol, yeyish-ichishdan tiyilish ro'za emas, ro'za yomon so'zlar va yomon hislardan uzoqlashish hamdir. Garchi birov senga yomon so'zlasa ham, sen ularga yomonlik bilan javob qaytarma, o'zingga o'zing men ro'zadorman, deb ayt. Tilingga yomon so'z kelsa, ro'zador ekanligingni esla. Rasuli akramning(s.a.v.) so'zlarini yodingdan chiqarma.

O'g'lim Musomurod! Yomon xulqlardan yana biri shahvatdir. Shahvat insonlarni yomonlikka boshlaydi. Shahvat shar'iy-qonuniy yo'l bilan qondirilmasa, saodatga erishib bo'lmaydi, insoniyat falokatdan qutulmaydi. O'g'lim! Tarix sahifalarida yomon hayajonga berilib shahvat qurboni bo'lgan qanchalab insonlarni uchratish mumkin. Bundan saqlanmaganlarni doimo yomon oqibatlar kutadi. Hayotda pokiza yashashni istaganlar o'tganlardan ibrat olishi, bu yomon yo'llardan saqlanishi lozim. Aks holda, har kun, har daqiqada shahvat seni domiga tortadi. Buning davosi oila qurish, diniy

rishtalar bilan bog'lanishdir.

Yomon xususiyatlardan yana biri hasaddir.

"Otajon, hasad nima?" deyishing mumkin. O'g'lim, hasad birov moliga ko'z olaytirish, birovning baxtini, saodatli turmushini ko'rolmaslik tuyg'usining yurakda paydo bo'lishidir. O'g'lim, bunday xulqli kishi yirtqich hayvonga o'xshaydi. Bu tubanlikdan kishilar doimo zarar ko'radi. Hasad hech kimga foyda keltirmaydi. Bu hisdan qutulmaguncha yaxshi xulqli bo'lolmaysan.

O'g'lim Musomurod! Yomon xususiyatlardan yana biri baxillikdir.

Boyluk sevgisi seni yomon yo'llarga boshlaydi. Kecha bilan kunduz jam bo'lmaganidek, baxillik bilan go'zal xulq bir joyda bo'lolmaydi. Yomon xulq bilan ham Haqning, ham xalqning oldida yomon bo'lasan.

O'g'lim Musomurod! Bu yomon xulqdan uzoqlashganing sari yaxshi xulq sohibi bo'la borasan. Do'st baxti uchun molingni emas, joningni ham ayamagin. Shu bilan saxiylik yo'lga kirgan bo'lasan. Yaxshi xulq egalari daryoga o'xshab suvini qizg'anmay boshqalarga hayot beruvchi kishilardir. Qur'oni karim ham shunaqa saxiy insonlarni quvvatlaydi. Ammo isrofnani man etadi.

Suyukli farzandim! Yomon xulqlardan yana biri xudbinlikdir. Sen: "Otajon, bu yomon xislat nima?" deb so'rashing mumkin. O'g'lim, xudbinlik boshqalarni past sanab, o'zini yaxshi ko'rishdir. Ko'pgina insonlar o'zlarini ongli, fozil, aqlli, qodir ko'rib, boshqalarni nazar-pisand qilmaydi. Mol-davlati, farzandlariga maftun bo'ladi. Bular axloqi yomon kishilardir. Xudbinlardan yiroq bo'l, ular bilan do'stlashish yaxshilikka olib bormaydi. O'zini yaxshi ko'rish shayton amriga bo'ysunishdir.

Aziz bolaginam! Yomon xislatlardan yana biri kibrli bo'lishdir. Kibr yomon xislatlarning eng kattasidir. O'g'lim, kibrilanish o'zidagi kuch-qudrat va mol-mansab bilan mag'rurlanishdir. Kibr tufayli insonlar orasida sovuq muomala paydo bo'ladi. Kibrli insonlar jahannam ahlidir. O'g'lim, Rasululloh(s.a.v.) ham qalbida zarracha kibr bo'lgan inson jannatga kirolmaydi, deganlar.

Senga yomon xulqlardan yettitasini sanab berdim. Bu marazlar tabiatingga yuqsa, yomon inson hisoblanasan, jahannam ahlidan bo'lasan. Bularni tark etsang, yaxshi inson bo'lasan. Sen: "Otajon, men yomon xulqlarni tark etib, qaysi yaxshi xulqlarni egallayman?" deyishing mumkin.

O'g'lim Musomurod! Hoyu havasdek yomon xulqni tark etganingda ogohlik xulqini egallaysan. Har doim o'zingni Haq huzurida bilib, hoyu havasdan saqlanib, to'g'ri so'zli, to'g'ri amalli bo'lasan. G'azab va jahlni yengsang, muloyim xulqli bo'lib halol, osoyishta yashaysan. Chunki g'azab kelganda aql ketadi. Yumshoq xulqli bo'lsang, go'zal xulq egasi bo'lasan. O'g'lim, yomon shahvat tuyg'usi o'rniga Kitobi ilohiy yo'li ila ishq-muhabbat yo'lini tutgin.

O'g'lim Musomurod! Ochko'zlikni tark etsang, hamma havas qiladigan yo'ldan ketasan. Rabbinga: «Yo Rab, unga ehson qilgan buyuk ne'matlarni menga ham ehson et!» deb duo qilgin. Baxillikni tark etsang, saxovat yo'lga kirasan, biroq isrofga yo'l qo'yma. Ye, ich, ammo isrof qilma.

O'g'lim, nafs insonni yomon yo'llarga boshlaydi.

Yusuf alayhissalom ham men nafsimni siylamayman, chunki nafsim yomonlikka buyuradi, deydilar. Sen ham nafsingni siylama.

O'g'lim Musomurod! O'ziga bino qo'yish, kibrli bo'lish o'rniga nafsni tiyib, kamtar bo'lish eng yaxshi fazilatdir. Go'zal xulqlar inson aqlini yuksaltiradi, insoniylik hislarini uyg'otadi. Ko'rib turganingdek, insoniylik go'zal xislatlardan iborat. Bu go'zal xulqlar insoniylik da'vosida bo'lgan barcha islom ahliga tavsiya qilinadi.

O'g'lim! Inson go'zal xulqli boisa, yuzida nurli tabassum porlaydi. Uning alomati tabassumdir. Yuzning nurli bo'lishi imondan dalolatdir. Musulmonlarning o'zaro ochiq yuz bilan salomlashishi axloqning oliy darajasidir. Bu oliy muhabbat va axloq juda kam kishilarga nasib bo'ladiki, bu insonlar komil inson deb ataladi.

O'g'lim! Imon nuri insonlarni buyuk muvaffaqiyatlarga yetishtiruvchi eng katta vositadir. Iso alayhissalomga ham Alloh taolo vahiy yuborib: «Ey Iso! Samoda malaklar bilan parvoz qilishni xohlasang, shu besh axloqni egalla», deb buyurgan.

Birinchi: marhamatda quyoshdek bo'l.

Ikkinchisi: aybni yopishda tundek bo'l.

Uchinchisi: hayot baxsh etishda dengizdek bo'l.

To'rtinchisi: tavoze'da, kamtarlikda tuproqdek bo'l.

Beshinchisi: halimlikda, xushxulqlilikda o'likdek bo'l.

Suyukli bolajon! Bular insoniyatni oydinlikka olib chiqadi, kamolotga erishtiradi. Butun yaratilganga nisbatan Yaratganning muhabbati sabab mehr-shafqat tuyg'ularini quyoshdek taratish, marhamat qilish sanaladi. Shunday go'zal qalb va mehr-muhabbat bilan yaratilishlarga boqish buyuk insonlarga xos ishdur.

O'g'lim! Insonlarning kamchilik va ayblarini berkitishda qorong'ulikka o'xshash kerak. Tunda yer yuzini qorong'ulik qoplaganda hech narsa ko'rinmaydi. Sen ham insonlar ayb va nuqsonlarini insoniy hislar bilan berkitgin.

O'g'lim Musomurod! Yana bu yerda aytilganki, insonlarga hayot berishda dengizdek bo'l. Daryolar suvidan tuproqlarda hayot jo'sh uradi, daraxtlar, maysalar yashnaydi. Xuddi shuningdek yaxshi insonlar ham hayotbaxsh yaxshi so'zlar bilan boshqalar qalbiga quvvat bag'ishlaydi.

O'g'lim! O'gitlarda insonlarning kamtarlikda tuproq singari bo'lishi aytiladi. Tuproq har xil mahsulotlarni yetishtirib chiqaradi, ammo u baribir oyoq ostidadir. Buyuk insonlar ham shunaqa kamtar bo'ladi. Oddiy insonlar o'sha zotlar ma'rifatidan bahramand bo'ladi. Shoir Huvaydo bir she'rida yozadi:

***Xoki poyi yaxshilar bo'l, xok bo'lmasdan burun,
Bu qaroyer bag'ri senga chok bo'lmasdan burun.***

O'g'lim Musomurod! Yana shu o'gitlardan biri, halimlikda insonlarning o'likni eslatadigan holda bo'lishidir. Inson g'azablanganda qo'lidan, tilidan, ko'zidan yomonlik otilib chiqadi. O'sha damda o'zini o'likdek tutsa, o'sha yomonlikni qaytaradi.

O'g'lim Musomurod! Mana shu fazilatlarini egallagan kishi eng yuksak axloqiy darajaga erishadi.

Bolaginam! Bularni bilish, amal qilish bilan yaxshi inson bo'lasan. Inson faqat shu tuyg'ular bilangina islomiyat va insoniylikni anglab yetadi.

Ilm

O'g'lim Musomurod! Ilm insonlarga haqiqatni bildiradi. Insonlar ilm yo'li bilan johiliyatdan qutulib, haqiqatga yetishadilar. O'g'lim, ilm bo'lmasa hech kim haqiqatga erisha olmaydi. Ilm insonni haqiqatga boshlovchi Allohning eng katta ne'matidir. Imsiz inson bu dunyoga ko'rdek kelib ketadi. Bolam, ilm insonlardagi ma'naviy ko'rlikni ochuvchi, bu olamga kelib ketishning sirti hikmatini o'rgatuvchi bir nurdir. Bu nurning ahamiyati Qur'oni karimda ilk nozil qilingan oyatda keltiriladi.

Alaq surasining 1-oyati karimasida:

"(Ey, Muhammad, butun boriqni) yaratgan Zot — Rabbingiz nomi bilan o'qing" deyilgan. Ha, o'g'lim, o'qish, din yo'lida harakat qilish islomiyat talqin etgan ilk xitobdir. Har bir musulmon haqiqatlarga ilm nuri bilan yetishadi.

Qadrli bolam! Islomiyat jaholatni qabul qilmaydi. Payg'ambarimiz(s.a.v.) buyurganlaridek, beshikdan to qabrgacha ilm izlash kerak. Ilmni tark etgan kishi jahannamga yuz tutadi. Jaholatdan qutqaruvchi, hayvoniy hislardan qaytaruvchi, insonni eng oliy darajaga yuksaltiruvchi ilmdir. Shuning uchun Rasululloh(s.a.v.) buyurganidek, har bir musulmon uchun ilm o'rganish farzdir.

O'g'lim Musomurod! Inson tanasi yeyish-ichish bilan oziqlansa, aql ozig'i ilmu hikmatdir. Imsiz aqlning foydasi yo'q, ilm aqlga nur beradi. Imsiz aql insonni falokatga yetaklaydi, tahlkali yo'llarga boshlaydi. Ilm aqlni falokatdan qutqarib, haqiqatga yetishtiradi. Ilm aqlning baquvvat bilagi, xayrli ishga boshlovchi ziyosidir. Har qanday taraqqiyot ilm bilan bo'ladi. Moddiy va ma'naviy taraqqiyotlar kamolotini shunda topadi. Shuning uchun Alloh taolo:

«Biladiganlar bilan bilmaydiganlar teng bo'lurmi?» (*Zumar surasi, 9-oyat*) deb marhamat etadi.

Bu oyati karimaning mag'zini chaqsang, haqiqat yo'lida senga katta saboq bo'ladi.

Ilm insonlarga berilgan ne'matlarning eng afzalidir. Bu ne'mat qadriga yetganlar muvafaqqiyatlarga erishadi. Johillar esa halokatga yuz tutadi.

Payg'ambarimiz(s.a.v.) ham: «Beshikdan to qabrgacha ilm izlang. Ilm Chinda bo'lsa ham borib olingiz. Ilm tahsil qilingiz. Chunki uni qo'lga kiritgan Haq sevgisiga ega bo'ladi. Jannat yo'lini oydinlata. Ilm insonga cho'llarda yo'ldosh, yolg'izikda hamroh, ayriliqda jon do'stdir. Insonni saodatga boshlovchi, falokatdan qutqaruvchi, do'stlar davrasida ziynat beruvchi, dushmanlarga qarshi qalqon bo'luvchidir», deganlar.

O'g'lim Musomurod! Bu o'gitlar senda rag'bat uyg'otishi aniq. Ilmning qadr-qimmatini Payg'ambarimizning(s.a.v.) muborak hadislaridan bilib olding. Zotan, Rasululloh(s.a.v.) bir duolarida: **«Yo Rab! Meni ilm bilan boyit. Kamtarilik bilan ziynatlantir. Sendan qo'rqish ila mukarram qil. Sog'ligimni mukammal qil»,** deganlar.

O'g'lim! Sen bu duoni yod ol va Rabbingga shunday duo qil. Rabbing seni ilm bilan boyitsin. Luqmon alayhissalom o'g'liga: O'g'lim! Olimlar davrasida bo'l, ular so'zlarini tingla. "Alloh taolo yer yuzini yomg'ir bilan jonlantirganidek o'lik qalblami ham ilm bilan tiriltiradi", deganlar. Payg'ambarimiz(s.a.v.) **"Ilm talabida bo'lish har bir mo'min uchun farzdir"**, deganlar. Hazrati Aliga(r.a.) ham: «Ey Ali! Yo olim bo'l yo tolib bo'l yoki unga quloq soluvchi bo'l yoki ilmga muhabbat qo'y. Beshinchisi bo'lmaginki, halok bo'lasan», yana: **"Alloh uchun ilm talabida bo'lgan kishilar rizqlarini Alloh yo'q joydan beradi. Ilm yo'lini tutgan har mo'minga Alloh jannat yo'lini ochadi"**, deganlar.

Ey farzandim! Ko'rib turganingdek, Payg'ambarimiz(s.a.v.) ummatlarini har doim ilmga da'vat qilganlar.

O'g'lim Musomurod! Ilm darajalarning eng oliysidir. Sen shu oliy daraja talabida bo'l. O'zingni ilmga bag'ishla. Yomon oqibatlardan faqat ilm bilan qutulasan. Haqiqatga erishib jannat yo'lini tutgan bo'lasan. Doimo noming dillarda yashaydi. Hurmat bilan yodga olinadi. Payg'ambarimiz(s.a.v.) bu borada: «Ilmga hayot berganlar hech vaqt o'lmaydi», deganlar. Chunki ilmga hayot beruvchilar ko'ngillarda yashaydi, jasadi o'lsa-da, nomi abadiy qoladi. Ilmni qaerda izlasang ham topasan, u bilan boy bo'lishni o'yla. Ilmu hikmat mo'minning yo'qolgan moliga o'xshaydi. Uni topib olish mo'minlarning eng asosiy vazifasidir. Rasululloh(s.a.v.): **«Hikmat mo'minning yo'qotganidir. Uni qaerda topsa oladi»,** deganlar. Sen ularni kofirlar tilidan topsang ham ol. Bu hikmatli haqiqat sening yo'qotgan molingdir. Ilmu tahsil uchun har qanday zahmatga tayyor bo'l, zavqlarning eng kattasi shudir. Va hormasdan ishla, bu esa jihodning eng kattasidir. Bu yo'lda ter to'kish, uyqudan kechish, iztirob chekish, jon berish sharafdir. Sen faqat bu yo'llardan haqiqatni izla. Xayoliy xurofotdan yiroq bo'l. Haqiqatlarga o'zingni bag'ishla. Mana shu seni Allohga do'st qiladi. Buni bironlar ko'zi uchun emas, Alloh uchun qilsang, haqiqiy olim bo'lasan. Maqtanib ko'rsatish uchun qilsang, halokatga giriftor bo'lasan.

Payg'ambarimiz(s.a.v.) ilmni kibr uchun o'rgangan kishini Alloh jahannamga ravona qilishini aytganlar.

O'g'lim Musomurod! Ilmni Alloh rizoligi uchun egallagan kishilar insoniyatga haqiqiy xizmat qilgan bo'ladi. Ilm o'rganishadi va o'rgatishadi. Ilmni yomon niyatda o'rgangan insonlar yomon oqibatlarga duch keladi.

Shuning uchun sen insonlarga foyda keltiruvchi yo'lni tanla. Olimlarni hurmat qil. Payg'ambarimiz(s.a.v.) ham: **«Olimlarga hurmat ko'rsatganlar menga hurmat ko'rsatgan bo'lishadi»,** deganlar. Sen haqiqiy olimni hurmat etsang, Payg'ambarimizni(s.a.v.) hurmat qilgan bo'lasan, davlatga ega bo'lasan. Senga ilm berganlarning haqqi ko'pdir. Ota-ona haqqidan kam emas. Ular yuziga tik qarashdan saqlan, ularga ters gapirma, doimo odobli, hurmatli bo'l. Ularni har vaqt hurmat bilan yodga ol, namoz va duolaringda unutma. Ularga yaxshi nazar bilan boqsang, shu nigoh senga Alloh rizoligini keltiradi. Ilohiy muhabbatga sazovor etadi.

Musomurod bolam! Payg'ambarimiz(s.a.v.) olimu ulamolarni tinglash ibodat maqomiga doxildir,

deganlar.

Bilginki, olimlar nabiyning vorislaridir. Bular Allohning yerdagi yulduzlari sanaladi. Ular yo'lidan borish saodatga erishtiradi. Sevimli o'g'lim, Payg'ambarimiz (s.a.v.): **«Ummatimning ulamolarini hurmat qiling. Ular yer yuzining yulduzlaridir. Ilmiga amal qilgan olimning obidga nisbatan fazli mening ummatimga nisbatan fazlim kabidir»**, deganlar.

Ey, o'g'lim Musomurod! Ilm haqidagi bu go'zal so'zlarni eshitgandan keyin o'zingni qo'lga ol. Imkoni boricha, harakat qil, harom luqmadan tiyil. Ilmi ilohiy faqat Haq sevgisi ila yo'g'rilgan pokiza chehralarga ta'sir qiladi. Harom aralashgan yuzlar qop-qora bo'ladi. Ular haqiqatni egri yo'llarda deb tushunishadi. Sen Payg'ambarimiz(s.a.v.) yurgan yo'llardan bor. Ularning hikmatli so'zlari bilan o'zingni quvvatlantir.

Yuksaklikka tegishli bilimlar insonga quvvat baxshida etadi va insonlarga insoniylikni o'rgatadi. Alloh va Rasululloh(s.a.v.) bildirgan oliy haqiqatlarni insonlarga taqdim etadi. Mana shu ilmlarni o'rganish farzdir. Rasululloh(s.a.v.) ham bu borada: **«Erkak va ayollar, barcha musulmonlarning ilm o'rganishlari farzdir»**, deganlar. Allohga, oxiratga e'tiqod, namozga, ro'zaga, zakotga va hajga borish kabi e'tiqodiy masalalarga tegishlidir. Bu ilmlarni o'rganish barchamizga farzdir. O'rganmasak halok bo'lamiz. Allohni bilib, Unga risoladagidek ibodat qila olmaymiz. Farz bo'lgan bilimlarni barchamiz bilishimiz, avlodlarimizga o'rgatishimiz shart.

O'g'lim Musomurod! Ba'zi bilimlar borki, ular dunyo hayotida kerak. Bularni ham o'rgan va o'rgat. Chunki bular o'rganilmasa, moddiy hayot, jamiyat hayotining iqtisodi tahlikali ahvolga tushadi. Moddiy hayotni rivojlantirish uchun bu bilimlar jamiyatimizga kerak. Hazrati Ali bu haqiqatni bizga bildirib: **«Farzandlaringizni shu vaqtga ko'ra emas, keladigan vaqt va ehtiyojlarga ko'ra yetishtiringiz»** deganlar. O'g'lim, ko'rib turganingdek, har sohada insonga ilm zarur, imdan yiroqlashganlar halokatga yuz tutadilar. Sen ilm bilan o'zingni quvvatlantirsang, insoniyatni ham quvvatlantirgan bo'lasan. Ilmiy haqiqatlarga tayanmasdan aytilgan so'zlar o'zingni va jamiyat hayotini yomonlikka boshlaydi. Ilm yo'lida aytilgan so'zlar va amallar esa insonlarga foyda keltiradi.

Ikki ne'mat

Aziz farzandim! Alloh insonlar uchun ikki buyuk ne'mat berganki, bundan foydalanganlar ulkan davlatni qo'lga kiritishadi. Bulardan biri sog'liq, ikkinchisi esa xotirjamlikdir.

Ko'zimning oqu qorasi, bolam! Inson barcha yutuqlarga sog'lom paytida erishadi. Xotirjam vaqtini xayrli yo'larga sarflaganlar esa oliy saodatga yetishadi.

O'g'lim! Sog'liq va xotirjam vaqtning qadrini bilgin. Bu ikkisi Allohning shunday buyuk ne'matiki, har sohada hayotiy ahamiyatga ega. Ular barcha ne'matlarni umumlashtiradi.

O'g'lim, tingla, Rasululloh(s.a.v.) bu borada nima deganlar: **«Ikki ne'mat borki, bu ikki ne'matdan ko'pchilik mahrumdir. Biri sog'liq, biri xotirjamlikdir»**.

O'g'lim Musomurod! Allohning insonlarga ato etgan eng katta ne'mati xotirjam vaqtidir. Insonlar bundan g'ofildirlar. Holbuki, bu oliy ne'mat qadrini bilib foydalanish lozim.

Sog' paytlarida bo'sh vaqtlarini ilm yo'lga sarflamaganlar o'zlarini aldashedi. Aziz umrlarini havoga sovradilar. Dunyo-yu oxiratda zarar koradilar. Jonim bolam, shu ne'matni g'animat bil va eng muhim ishlarga sarfla. Bu inson hayoti uchun juda muhim. Shuning uchun buyuk insonlardan biri ushbu hikmatli so'zni aytgan:

"Vaqtdan yutgan kundan yuuadi. Kundan yutgan, umrdan yutadi. Vaqtini yo'qotgan kunini yo'qotadi, kunini yo'qotgan umrini yo'qotadi». Vaqtini bekorchi ishlarga sarflaganlar kasallik va keksalik paytida qanday bo'ylar qo'ldan ketganini anglab yetadilar, pushaymon bo'ladilar. Ha, o'g'lim, butun madaniyat olamining yutug'i shu ikki ne'matga bog'liq. Barcha shaxsiy va ijtimoiy borliq falokatlar ham shu dasturga amal etmaslik sababli kelib chiqadi.

O'g'lim Musomurod! Sog'lig'ingni ehtiyot qil, badan ilmini o'rgan. Buni o'rgatadigan ikki ilm bor. Biri badanga oid, ikkinchisi esa dinga oid ilm. Badanga oid ilm ilmlarning boshlanishi, ya'ni sihat ilmidir.

Yeyish-ichish intizomini bilmagan kishining sog'lig'i yaxshi bo'lmaydi.

Bu borada Payg'ambarimiz(s.a.v.) sihat ilmidan bahs etarkan, me'da kasallik uyi, parhez esa har qanday davoning boshidir, deydilar.

Sihat ilmida me'da birinchi o'rinda turadi. Me'dani to'ldirish ma'rifat emas. Asl ma'rifat vujudga o'ng'ay ovqatlanish, me'dani xastalikdan ehtiyot qilishdir. Me'dani to'ldirish xastalantiradi, mikrobn ko'paytiradi. Inson ishtahasi bor paytda xohlagancha ovqatlanishi, ammo me'dani to'ldirmasligi kerak. Shu sabab haqiqiy insonlar ishtaha ochilmaguncha ovqatlanmaydi va chanqamagunlaricha suv ichmaydi. Yana ishtahasi bo'la turib ovqatlanishni to'xtatadilar. Chunki bundan ortiq taom me'dani kasallantiradi. Davomli parhez esa sog'liqni yaxshilaydi. G'am-qayg'u yurakni, oshqozonni, inson saodatini buzadi. Badan ilmining ikkinchisi yurakka dunyo g'amini olmaslikdir.

O'g'iim Musomurod! Bilki bu dunyo har bir inson uchun imtixon dunyosidir. Unda inson juda ko'p alam va qayg'u ko'radi.

O'g'lim! Sen Payg'ambarimiz(s.a.v.) yo'llaridan bor. Allohga tavakkal qilib, odamlarning turli qo'ydi-chiqdilariga ahamiyat berma, shunda o'zingni bu kasallikdan saqlaysan. Odamlarning yomon gaplari, ko'zlari insonlar qalbiga zahar sochadi. Allohga inon va Unga tavakkal qil. Xalqni Xoliqqa qo'yib, haq bilan bo'lib, rohat topish yo'lini izlagin. Bu ma'naviy hayoting uchun juda muhim dastur bo'ladi.

Suyukli dilbandim! Ruhiiy va jismoniy hayotingda do'stlaring katta ta'sir ko'rsatadi. Bunga yaxshilab e'tibor ber. Ular bilan doimo ehtiyot bo'lib gaplash. Bugun do'st bo'lgan kimsa ertaga dushman bo'lishi mumkin, siringni ichingda saqla. Agar sir oshkor bo'lsa, ma'naviy qiymati yo'qoladi, yomon hislar ichida bo'g'ilasan.

O'g'lim! Barcha do'stlaringga yaxshilik qil. Ba'zan yaxshilik qiluvchilardan ham yomonlik kelishi mumkinligini bilib qo'y. Bu olamning tahlikali ekanligini unutma va shunga binoan insonlar bilan do'stlash, ehtiyot bo'lib yasha.

Aziz bolamginam! Bir ulug' zotga o'spirin shunday savol beribdi:

— Ey ustoz! Men insonlar bilan qanday muomalada bo'layin, ayting, — debdi.

— Bolam, sen hech tikonli dalada yalang oyoq yurib ko'rdingmi? — debdi.

— Ha, ustoz, yurdim, — debdi.

— Qanday yurding? — deya so'rabdi. O'spirin:

Ehtiyot bo'lib yurdim, — debdi.

— O'g'lim, men beradigan javobni o'zing berding. Bu dunyoda ehtiyot bo'lib yurasan va ehtiyot bo'lib muomala qilasan!

O'g'lim Musomurod! Hayotda yo yaxshi so'zla yo sukut saqla. O'ylamasdan so'zlama. Rasululloh(s.a.v.) ham bir muborak hadislarida: «**So'zlasang xayrli so'zla, xayr bilmasang sukut saqla**», deganlar. Xayrdan uzoqlashgan kufrga yaqinlashadi. Pichoq yarasi tanga, so'z yarasi jonga. Yomon so'zlar yuraklarda yaralar paydo qiladi. Doimo xayrli so'zlashni dastur qilib ol.

O'g'lim Musomurod! Bir marta ko'rishgan kishilaring bilan ehtiyot bo'lib so'zlash. Har qanday siringni aytma, bir kun kelib biror sabab bilan do'stlar ham dushmanga aylanishi mumkin. Aytgan sirlaring achchiq oqibatlar keltirishi mumkin. Dushmaning undan qurol o'rnida foydalanadi.

Hamma narsada xotirjam bo'lishga harakat qil. Sog'liq va saodat xotirjamlikdadir. O'g'lim, ko'rib turibsanki, muvaffaqiyatlar kaliti badan sihati va xotirjam vaqt ne'matini bilganlarga beriladi. Inson shu ikki ne'matni bilsa, eng yuksak darajaga erishadi.

Doimo hayotda sog'lig'ingni ehtiyot qil, xotirjam vaqtdan unumli foydalan. Mana shuni dastur qilib olsang, saodat va salomatlikka yetishish yo'lini tanlagan bo'lasan.

Oila boshlig'ining vazifalari

Bolaginam! Oila jamiyatning eng kichik va asosiy bo'lagidir. Oila qanchalik sog'lom, toza bo'lsa, jamiyat hayoti ham shunchalik pokiza bo'ladi. Oila hayoti qanchalik yuksak axloq, ilmu urfonga asoslangan bo'lsa, jamiyat hayoti ham shunchalik sog'lom bo'ladi. Shuning uchun jamiyatning eng

kichik negizi bo'lgan oila boshlig'i zimmasiga katta mas'uliyat yuklatilgan. Oila boshlig'i — oila hokimidir. Oiladagi farzandlarni o'qitib, tarbiyalab ulg'aytiradi, unga buyruq beradi.

Har bir farzand ota-onaga omonat. Ota-ona Alloh bergan omonatni yaxshi qarab, tarbiyalab, voyaga yetkazishi kerak. Aks holda, omonatga xiyonat qilgan bo'ladi. Ota-ona Alloh oldida doimo mas'uldir.

Farzandga yaxshi ism qo'yish, unga dinni o'rgatish va to'g'ri yo'l ko'rsatish har bir ota-onaning burchi sanaladi.

Men ham senga yaxshi ism qo'ydim. Shu sabab ko'ksimda katta sevinch bor. Sening Payg'ambarimiz(s.a.v.) yo'llaridan yurishingni orzu qilaman. Shunga binoan senga oila boshliqlarining vazifalarini bildirib qo'ymoqchiman.

O'g'lim Musomurod! Alloh taolo oila boshliqlarining vazifalarini, shunday bayon qilgan: **«Ahlingizni namoz (o'qish)ga buyuring va (o'zingiz ham) unga (namozga) bardoshli bo'ling! Biz sizdan rizq so'ramaymiz, (aksincha), Biz sizga rizq beramiz. Yaxshi oqibat muttaqiyalar uchundir»** (*Toha surasi, 132-oyat*),

O'g'lim! Bu oyati karimani yaxshi tushungan oila boshlig'i namozini o'qiydi va oila a'zolariga ham namoz o'qishni buyuradi. Bu dinimiz asosidir. Oqil oila boshlig'i Haqdan kelganga rozi bo'lib, rizq Haqdan kelganini bilib taqvo yo'lini tutadi.

Suyukli bolajonim! Hazrati Payg'ambarimiz(s.a.v.) shu yo'lni tutgan, shu oyati karimaga binoan kuyovi hazrati Alining(r.a.) uylariga har tong namozda kirar va ularga: "hayyalassolah — turing namozga", deb ularni namozga da'vat qilar edilar.

O'g'lim, namozga da'vat — ota-ona vazifasidir. Allohga imon keltirgan har bir musulmon namoz o'qiydi, dinimiz buyruqlariga amal etadi. Namoz butun ibodat, zikr va duolarni jamlaydi, insonlarni turli yomonliklardan saqlaydi. Inson ixlos bilan namoz o'qisa ruhan ham axloqan yuksaladi.

O'g'lim! Bu so'zlarni tinglab sen: "Otajon, ko'p namozxonlar borki, ular nafslarini isloh qilolmaganlar-ku", deyishing mumkin.

Ular Haqni haqiqiy tanimaganidan shu holga tushganlar. Biror kishi Allohni yaxshi tanib, Uning sevgisi ila qiblaga boqib duoga qo'l ochib: «Allohu akbar», desa barcha yomon sifatlaridan qutuladi. Mana shunday namoz o'qish insonni

inson qiladi, eng yuksak darajaga ko'taradi. Qalbini Haqqa bergan Haqning sevimli bandasi bo'ladi. U yomonlikdan yiroqlashib yaxshilikka yuz tutadi. Shu sabab o'g'lim, Haqqa haqiqiy qaytgan, namoz o'qigan kishi dinning tayanchini tutgan, asosini qurgan bo'ladi.

O'g'lim Musomurod! Rasulullohimiz(s.a.v.) shu sabab: **«Namoz dinning ustunidir, namozini mukammal qilgan dinini mukammal qiladi, namozini buzgan dinini ham buzadi»**, deganlar.

O'g'lim Musomurod! Har bir narsaning poydevori bo'ladi. Dinning poydevori namozdir.

O'g'lim, shuning uchun, yuqoridagi oyati karimaga binoan ota-onalar farzandlariga, ahliga namoz o'qishni buyurib, dinimiz buyruqlarini bajarishga tashviq etishlari kerak. Bu tamal, bu tirgak qanchalik sog'lom bo'lsa, insonning Allohga muhabbati ham shunchalik mustahkam bo'ladi. Har bir namoz o'quvchi, Allohning amrini bajaruvchi saodatmand bo'ladi.

Ota-ona doimo farzandlariga shu saodat yo'llarini ko'rsatib, insonlarni falokatdan qaytaradilar. Chunki har bir ota-ona farzandiga mas'uldir, oilasi, farzandlarining cho'ponidir. Cho'pon suruviga mas'ul bo'lganidek, ota-ona qo'l ostidagilarga mas'ul. Rasulullohimiz(s.a.v.) ham bir muborak hadislarida: **"Har biringiz cho'ponsiz. Har biringiz o'z qaramog'ingizdagilarga mas'uldir. Hukmdor cho'pondir. U o'z raiyasiga mas'uldir. Er o'z ahliga mas'uldir. Ayol eri(ning) uyida cho'pondir. U uyga mas'uldir. Har biringiz bir cho'ponsiz va qaramog'ingizdagilarga mas'uldir!"** deganlar.

O'g'lim Musomurod! Bu dunyo mas'uliyat dunyosi. Ota-ona farzandlarini to'g'ri yo'lga boshlaydi. To'g'ri yo'ldan adashsa, ota-onaga itoat qilmasa, jahannamga tushadi. Bu yo'lda ota-onaga itoat etmas ekan jahannamdan qutilish yo'q.

O'g'lim! Hayotda rizq uchun talashib o'zingni ovora qilma! Rizq beruvchi Allohdir. Sen harakat qilish

yo'lidan bor, shu sening rizqingni topib beradi, rizq eshigini mehnat ochadi.

Toho surasi 132-oyatida Alloh taolo:

«**Biz seni rizqlantiramiz**», deb marhamat qiladi.

Sen namozingni o'qi, Haqqa ko'ngil ber, ishla, qayg'udan yiroqlashib rizqingni Rabbingdan so'ra, rizq beruvchi Udir, rizq talashmasdan "Allohu akbar" nidosi bilan rukuga, sajdaga bor.

Kahf surasining 4-oyati karimasida: «Hamma narsa sababdir», deya marhamat qilinganidek, sabablarga tavassul et, rizq uchun harakat qil. Hamma narsa harakatdan vujudga keladi, sunnati ilohiy ham shudir.

O'g'lim Musomurod! Ekmasang, tikmasang, ishlamasang biror narsani qo'lga kiritolmaysan. Hamma narsani Allohdan so'raysan, Unga ibodat qilasan. Rizqing uchun ham ishlashing kerak. Haq beradi, xalqdan so'rash yo'q. Allohga yolvorasan, keyin qo'lingni ochib berilgan quvvat va qudrat bilan U ko'rsatgan yo'ldan ketasan. Ha, qul Haqdan so'rasa, haqiqiy qul bo'ladi. Xalqdan so'rasa, mushrik bo'ladi, Zero, rizq beruvchi Allohdir. Harakat qilish vosita, xolos.

O'g'lim Musomurod! Sevimli Payg'ambarimiz(s.a.v.): «**Rizq eshiklari yopiq. Sa'y-harakat uning kalitidir**», deganlar. Oila boshlig'ida farzandini dinga da'vat qilish vazifasi bo'lganidek, dunyoviy ishlarda ham Alloh buyurgan yo'lga boshlash ota-onaning vazifasidir. Sen ham bu dunyoda halollik yo'lini izla va shu yo'ldan borib rizq eshiklarini och. Ota-ona shu pokiza yo'lga boshlashga mas'ul. Sen ham ular ko'rsatgan yo'ldan borishga mas'ulsan. Shu mas'uliyat seni jahannam azobidan qutqaradi.

O'g'lim Musomurod! Umuman olganda, ota-onaning haqiqiy vazifasi shudir. Allohdan qo'rq, namozingni o'qi, ro'za tut. Ayni paytda, dunyoni tashlama. Uning ichida turib, oxirat uchun hozirlik ko'r. Ham dining, ham dunyoing uchun ishla. Mana shu yo'l to'g'ri yo'ldir. Dunyo ishlarida ham Allohni unutma. Allohdan qo'rqib, U ko'rsatgan yo'ldan yurishga harakat qil. Mana shu usul saodat yo'li, Qur'oni karim yo'li, oila boshlig'ining vazifasi sanaladi.

Sevimli o'g'lim! Payg'ambarimiz(s.a.v.) ham shu xayrli yo'lga da'vat etuvchi oila boshliqlarini duo qilib: «**Alloh taolo xayrli ishlarga ko'maklashadigan otaga marhamat qilsin**», deganlar.

Aziz dilbandim! Ota-ona fidokorlik bilan senga yaxshilikni ko'rsatarkan, isyon qilsang joying jahannamda bo'ladi, undan aslo qutulolmaysan.

Payg'ambarimiz(s.a.v.) oila boshliqlarining vazifalari haqida: «**Farzandlaringizni Alloh va Rasuliga, Payg'ambar ahli baytiga, Qur'oni karim qiroatiga muhabbat bilan tarbiyalangiz**», deganlar.

Mana o'g'lim Musomurod! Alloh va Rasuliga itoat, Qur'oni karimni o'qish, namoz o'qish, Yaratganning amrlarini bajarish, Payg'ambarimiz(s.a.v.) ahli baytini va asxobini sevish oila boshlig'ining vazifasi bo'lganidek, uning yo'lida dunyo ishlarini bajarish ham oila boshlig'ining farzandlariga tashviq etishi lozim bo'lgan vazifalar jumlasiga kiradi.

Ha o'g'lim, ota-ona bu to'g'ri yo'lga farzandlarini boshlashi lozim. Bunday ota naqadar ajoyib ota, uning so'ziga kiruvchi farzand ham naqadar yaxshi farzanddir. Bu yo'ldagi oila juda ham baxtiyor oiladir. Bu yo'lga boshlagan otaga isyon qilgan farzand juda zolim va baxtsizdir.

Ota-ona haqqi

O'g'lim Musomurod! Insonda Haq va xalqning haqi bor. Haqqa tegishlisi «huququlloh» deyiladi, xalqqa oidiga «huquqi ibod» deyiladi. Bundan oldin esa ota-ona haqqi keladi. Huququlloh Allohga shirk keltirmasdan birligini tasdiqlab toat-ibodat qilishdir. Huquqi ibod esa, avvalo ota-onaga itoat qilib, xizmatida bo'lish, qarindoshlarini unutmasdan yo'qlab turish, ularga ehson qilishdir. Bevalarga, yetimlarga. qo'ni-qo'shnilar, musofirlar va qo'l ostidagilarga ochiq chehra bilan muomalada bo'lib, yaxshilik qilish, ular bilan salomlashish, bemor bo'lsa borib ko'rish, janozalariga qatnashish, maslahat so'rasa berish, aksa urib, «alhamdulillah» deganda, «yarhamukalloh» deyish bandedagi bandaning haqlari hisoblanadi.

Payg'ambarimiz(s.a.v.): «**Alloh va Payg'ambariga ishongan qo'shnisiga yaxshilik qilsin**».

Allohga va qiyomat kuniga ishongan, mehmonga izzat ko'rsatsin. Allohga va qiyomatga ishonganlar yaxshi so'zlasin yoxud sukut saqlasinlar. Jabroil menga qo'shni haqqiga rioya qilishni vasiyat qildi. Jabroilning bu qadar ahamiyat berishidan, qo'shni qo'shniga voris qilinsa kerak deya o'yladim», dedilar.

Ey nuri diydami! Bu hadisi sharifni yaxshilab tahlil etsang, Alloh va Rasuliga ishongan kishi qo'shnisiga, mehmonga yaxshilik qilish, ularga yaxshi gapirish yoki sukut saqlashni tushinib olasan. Ammo ota-ona haqqi barcha haqlardan ustun turadi. Alloh va Rasuliga ishonuvchi har bir musulmon ota-onasiga itoatda bo'lishi lozim. Aks holda, mardud bo'ladi. O'g'lim, ota-onaga osiy bo'lgan banda ibodatini Alloh qabul qilmaydi.

Luqmon surasining 14-oyati karimasida: **«Menga, ota-onangga shukr qil»,** deyilgan. Bir kishi Allohga shukr qilib, uni dunyoga keltirib, asrab-avaylab ulg'aytirgan ota-onasiga shukr etmasa, Allohga shukr qilmagandek bo'ladi.

Alloh taolo aytadiki: **«Biz insonga, ota-onasiga yaxshilik qilishni tavsiya etdik».** Zero, onasi insonni zaifligiga qaramasdan qornida ko'taradi. Ikki yil sut beradi. Va aytdiki "Ey inson! Sen menga va ota-onangga shukr qil. Oxirtda faqat Mening huzurimga kelasan. Mening huzurimdan boshqa boradigan joy yo'q. O'sha payt sendan, ota-onangga shukr qilgan qilmaganingni so'rayman".

O'g'lim Musomurod! Shu oyati karimani o'qib, ota-ona haqqi qanchalik buyukligini anglab yetasan. Onaning haqqi ota haqqidan ko'pdir. Alloh taolo ona haqida: "Onasi insonni zaif holdida, zaif qornida ko'taradi", deydi. Ona farzandini ne mashaqqatlar va qiynoqlar bilan dunyoga keltiradi. Farzand ona qornida rivojlanish jarayonida ona zaiflashadi. Bu kuchsizlik va og'riqlar bola tug'ilgunga qadar ortib boradi. Farzand dunyoga kelgandan keyin ham ona mehrini berib farzandini tarbiyalaydi. Farzandini emizadi. Turli kasalliklardan himoya qiladi.

Ota-onaga yaxshilik qilmaganlar, ertaga huzuri ilohiyda so'ralishini bilsinlar, turli mehnat-mashaqqatlar chekkan ota-onaga qarshi chiquvchilar o'sha kun qay ahvolga tushishlarini o'ylasinlar.

Buni yaxshilab tushunib anglaginki, ertaga huzuri ilohiyda osiyilar safida bo'lib qolmagin.

O'g'lim! Ota-onaga itoat Alloh nazdida eng fazilatli amaldir. Inson shu bilan eng maqbul banda bo'la oladi.

Payg'ambarimizdan(s.a.v.) asxoblaridan biri:

— Ey Rasululloh(s.a.v.), amallar ichida eng fazilatli qaysi biri? — deya so'radi.

Rasululloh(s.a.v.):

— Namozni vaqtida ado etish, — dedilar. Sahoba yana:

— Undan keyingi fazilatli amal nima? — dedi. Rasululloh(s.a.v.):

— Ota-onaga itoat etishdir, — dedilar. Sahoba shundan keyin:

— Ey Rasululloh(s.a.v.), undan keyin qaysi amal fazilatlidir? — deya so'rabdi. Rasululloh(s.a.v.):

— Alloh yo'lida jihad qilishdir, — debdilar.

O'g'lim, shu hadisi sharifdan ham ota-onaga itoatning buyukligini bilib olasan.

O'g'lim Musomurod! Alloh taolo avval kelgan ummatlarga ham ota-onaga itoat qilishni buyurgan. Bu ota-onaga itoatning yuksakligini ko'rsatadi.

O'g'lim, Baqara surasining 83-oyati karimasida: **«Eslang, Isroil avlodidan: "Faqat Allohgagina sig'inasizlar, ota-ona, qarindosh, yetim va miskinlarga yaxshilik qilasizlar, odamlarga shirinso'z bo'ling, namozni mukammal ado eting, zakot bering", deb ahd olgan edik»,** deyilgan.

Demak, Alloh bizdan avval o'tgan ummatlardan ham ota-onaga itoat etish haqida ahd olgan ekan. Bu, masalaning naqadar muhimligini ko'rsatadi.

O'g'lim, onaning haqqi otanikidan ko'proqdir.

Bir zot Rasululloh(s.a.v) yonlariga keldi va:

— Ey Rasululloh(s.a.v.), mening himoyamga va yaxshiligimga eng munosib kishi kim? — deb so'radi.

— Onangdir, — dedilar U zot.

- Keyin kim? — deya so'radi. Rasululloh(s.a.v.):
— Onangdir, — dedilar.
— Keyin kim? — deya so'radi. Rasululloh(s.a.v.):
— Onangdir, — dedilar.
— Keyin kim? — deya so'radi yana. Rasululloh(s.a.v.):
— Otangdir, — deb javob berdilar.

O'g'lim Musomurod! Bu hadisi sharifda uch marotaba onang deyilishi va to'rtinchisida otang deyilishi, ona haqqining ota haqqidan qanchalar buyukligini ko'rsatadi. Ularga qanday lutfu ehtirom ko'rsatishimiz lozimligini bildiradi.

O'g'lim, ularni bilib olgach, qalbingdan bir savol tug'iladi: "Otajon u holda ota-onamga qanday muomalada bo'lishim kerak?"

Qur'oni karimning Al-Isro surasining 23-oyati karimasida: **«Ularga uf dema va ularni jerkima! Ularga doimo yoqimli so'z aytgin!»** deyilgan.

Ota-onaga teskari qarash, qo'l siltash u yoqda tursin, hatto ularga nisbatan «uf» so'zini ham ishlatmaslik kerak. Ey qalbim quvonchi o'g'lim Musomurod! Ota-onasini rozi etgan farzand Allohni rozi qilgan bo'ladi. Ota-onang seni to'g'ri yo'lga da'vat qilsa, o'sha yo'ldan borish sen uchun saodatdir. Al-Isro surasining 23-oyati karimasida: **"(Ey inson) agar ularning biri yoki har ikkisi huzuringda keksalik yoshiga yetsalar, ularga uf dema va ularni jerkima! Ularga doimo yoqimli so'z aytgin!"** deyilgan. Ya'ni ularga ochiq chehra bilan onajon, otajon deb muomalada bo'l.

Al-Isro surasining 24-oyati karimasida: **«Ular uchun mehribonlik bilan, xorlik qanotini past tut va (duoda) "Ey Rabbim! Meni (ular) go'daklik chog'imda tarbiyalaganidek, Sen ham ularga rahm qilgin" deb aytl!»** deyilgandir.

O'g'lim Musomurod! Ota-ona haqqi Alloh huzurida buyuk haqdir. Ularga nazokatli so'zlarni so'zla. Ularga doimo ochiq chehrada, muloyim munosabatda bo'l. Ularga mehr-shafqat ko'rsat. Doimo duo qil: «Yo Rab! Ota-onam meni go'dakligimdan qanday mehr-marhamat bilan ulg'aytirgan bo'lsa, sen ham ularga marhamat qil va rahm qil!» degin. Shuni bilki, ota-ona haqqini to'la ado eta olmaysan.

Rasululloh(s.a.v.) yonlariga bir o'spirin kelib:

— Ey Rasululloh(s.a.v.), men keksa onamni yelkamda olib yuraman, haqqini ado eta oldimmi? — deya so'rabdi. Rasululloh(s.a.v.):

— Yo'q, u seni yelkasida ulg'aysin deb olib yurdi, sen esa uni qachon o'larkan deya, o'ylab olib yuribsan, — debdilar.

Yana bir kun bir o'spirin kelib, otasidan shikoyat qilibdi.

— Otam mening molimdan olib istagancha sarflaydi. Buyuringki, mening molimga tegmasin, — debdi. Rasululloh(s.a.v.) otani chaqirtiribdi. Ota Rasululloh(s.a.v.) huzurlariga kelib:

— Yo Rasululloh(s.a.v.), bir paytlar o'g'lim zaif edi, men baquvvat edim. Undan hech narsani qizg'anmadim. Hozir u baquvvat, men zaifman, u badavlat men faqirman. O'g'lim esa meni shu faqir holimda molidan foydalanishimni ta'qiqlayapti, — deya yig'labdi. Rasululloh(s.a.v.) bu holatdan ranjidilar. Sahobalar ham uning so'zlaridan ranjib ko'z yosh to'kishdi. Rasululloh(s.a.v.): **«Sen va moling otangnikidir»**, dedilar.

Uch amr va uch ta'qiq

O'g'lim Musomurod! Qur'oni karim Nahl surasining 90-oyati karimasi barcha yaxshi va yomon xulqlarni uch amr va uch ta'qiqda jamlagan: **"Albatta Alloh adolatga, ezgu ishlarga va qarindoshga yaxshilik qilishga buyurar hamda buzuvchilik, yovuz ishlar va zulmdan qaytarur. (U) eslatma olursizlar, deb sizlarga nasihat qilur"**.

O'g'lim, bu oyati karima insoniyat uchun katta nasihat va mo'jiza sanaladi.

Bu mojiza sirdan voqif bo'lganlar ushbu oyati karimani «Ruhi Qur'on» ham deyishadi. Barcha fozil axloqlar uch amrda, razil axloqlar esa uch ta'qiqda berilgan. Bu dunyo qonunlarining asosidir. Dunyo

saodat va salomatlikka shu

oyati karima sirini bilish va amal qilish bilan erishadi. Rasululloh(s.a.v.) bu oyati karimaning buyuk sirini har juma xutbalarida bayon etganlar: «INNALLOHA YA'MURU BIL ADLI VAL EHSAN» oyati karimasi bilan uch muhim axloqni buyurib, uch muhim yomonlikdan saqlanishni aytganlar.

O'g'lim Musomurod! Sen bilan endi shu oyati karimaning mo'jizaviy haqiqatini tahlil qilamiz. Yaxshilab tingla. Haqiqat nuri bilan umring charog'on bo'ladi. O'g'lim, Alloh taolo bu oyati karimada uch narsani buyuradiki, ular jamiki go'zal axloqlarning onasi sanaladi. Insonlar shu amrni bajarsalar, go'zal axloq sohibi bo'ladilar. Jamiyat ham shu go'zal axloq bilan farovonlik va sadoqatning eng yuksak cho'qqisiga ko'tariladi. Barcha qonun va buyruqlar shu uch go'zal dasturdan hayot topadi. Alloh bu oyati karimada uch narsani man qilganki, bu ham barcha yomonliklar yo'lini to'sadi. Odamlar va butun jamiyat bundan saqlansa, turli yomonliklar oldi olinadi.

Ey qalbimning quvonchi! Alloh avvalo shu oyati karimada adolatni buyurgan. O'ylab ko'r, adolat jamiyat hayotining asosi emasmi? Adolat bo'lmasa, jamiyat inqirozga yuz tutadi. Adolatli jamiyatda, insoniyat saodatga erishadi. Adolatsizlik inson uchun zulm, adolat esa rahmatdir. O'g'lim, sen: "Adolat nima?" deb so'rashing mumkin.

O'g'lim, adolat hamma narsani to'g'ri hal qilish demakdir. Adolatdan yiroqlashgan jamiyat zulmga yaqinlashadi, insonlar katta iztirobga duch keladi. Adolat eng katta yo'nalishdir. Imom G'azzoliyning fikricha, ishni adolatli hal etish lozim. Insoniyat faqat adolat bilangina hayot topadi. Alloh taolo yuqoridagi oyati karimada avvalo adolatni buyurgan. Rasululloh(s.a.v.) ham: «**Al adlu اساسul mulk**», deya mulkning asosi adolat ekanligini ta'kidlaydilar.

Oyati karimada Alloh taolo adolatdan so'ng ehsonni buyuradi. Ehsan yaxshilik deganidir. Insonlarga foyda keltiradigan har bir yaxshilik ehson sanaladi. Yaxshilikni hammaga qilish kerak. Alloh taolo shunga buyurgan.

O'g'lim Musomurod! Ehsanning islomiyatda juda katta qiymati bordir. Alloh taolo yaxshilik qilguvchilarni sevadi. Shu bois ahli imon doimo yaxshilik yo'lidan yurishgan. Har tomonda ko'priklar, kutubxonalar, madrasalar, imoratlar qurdirib, har yaxshilikka bosh bo'lib qimmatli asarlar qoldirishgan. Islomiyatda adolat va ehson jamiyatni falokatdan qutqaruvchi buyuk dastur sanaladi. Adolat bilan jamiyat yuksaladi. Ehsan bilan esa insonlarning ko'ngil rizoligiga erishiladi. Yaxshi qalb egalari insoniyatga kuch bag'ishlaydi.

Bu oyati karimada qarindoshlarga yaxshilik qilish ham buyurilgan. Rasululloh(s.a.v.) bir hadisi shariflarida: "**Yo'qsillarga berilgan sadaqa yaxshi, ammo qarindoshlarga berilgan sadaqaning savobi ikki hissa ortiq**", deganlar.

O'g'lim Musomurod! Ko'rinib turibdiki, yaxshiliklarda ham bir tadrijiy bosqich bor.

Alloh taolo uch narsaga buyurdi va uchta yomonlikdan qaytardi. Biri «fahsh», ya'ni uyatsizlik, jirkanch harakatlar. O'g'lim, beorlik insonni hayvonga tenglashtiradi. Uyalmagan ko'z-hayvon ko'zi bo'lib, yomonlik bilan boqadi va undan zavqlanadi. Hayo imondandir. Qalbda imoni bor odamning ko'zida hayosi bo'ladi. Yomon qaramaydi, yomon so'zlamaydi, g'ayri qonuniy ishlar qilmaydi.

Ta'qiqlangan uch yomonlikdan ikkinchisi esa, munkar ishlaridir. Inson ba'zan g'azab otiga minib, yomonlikka yuz tutadi. Haqning amrini unutib, haromga qo'l uradi. Xullas, shar'an harom bo'lgan narsa munkar sanaladi.

Yolg'on gapirish, g'iybat qilish, hasad ham munkar amallar qatoriga kiradi.

O'g'lim, haddan oshish deyiluvchi holat ham borki, bu ham insondagi quvvai vahima ta'sirida yuzaga chiqadi. Kibr g'urur va manmanlikka boshlaydi. Butun jamiyat hayoti bundan azob chekadi.

O'g'lim Musomurod! Inson shu uch ezgulikka amal etib, uch yomonlikdan yiroqlashsa, haqiqiy insonga aylanadi. Islomiyat ruhi bilan yashaydi.

Nafsnı yengish

O'g'lim Musomurod! Dunyodagi barcha yomonliklar nafsni yengolmaslik oqibatida kelib chiqadi.

Nafsini yengolmagan kishi doimo zalolatga ketadi. Qulog'iga nasihat kirmaydi, ko'ziga haqiqat ko'rinmaydi. Nafsini yengolmagani uchun payg'ambarlarni inkor qiladi, so'zlarini noto'g'ri tushunadi, o'zini turli falokatlariga boshlaydi.

Mening qimmatli bolajonim! Haqiqatni ko'rish, bilish uchun nafsni yengish kerak. Nafsingni yomon hislardan qutqarsang, haqiqat nuri ila hidoyatga yetasan. Faqat o'shandagina bu dunyoga kelib-ketishning mohiyatini anglaysan. Rabbisini bilgan va sevganlardan bo'lasan. Dunyoning eng pokiza insonlari nafsiga hokim bo'la olganlardir. Payg'ambarlar nafsiga hokim, yomonlikdan yiroq bo'lgan insonlar edilar.

Nafs insonni yomonlikka boshlaydi. Bu tuyg'u har kimda har xil tarzda bo'ladi. Buyuk insonlar nafsini toptab, arshga yuksaladilar. Nafsning sofligi bilan inson pok bo'ladi. Nafs sofligi deganda yaxshi insonning yomon hislardan yiroqlashishi tushuniladi.

O'g'lim, inson bu dunyoga kelgach, yomonlardan qutulolmaydi. Yaxshi bo'lsang ham, ular senda bo'lmagan narsalar bilan tuhmat qilishadi.

O'g'lim, Muso alayhissalomdek bir zot ham odamlarning bu yomonliklaridan Rabbisiga shikoyat qildi:

— Ey AJlohim, bu odamlar menga tuhmat qilishyapti, — dedi.

Rabbisi unga:

— Ey, Muso! Bu xalqni men yaratgan bo'lsam ham, menda bo'lmagan sifatlarni aytib g'iybat qilishadi, men sabr qilaman, sen ham sabr qil, — dedi.

Ko'rib turibsanki, xalqning g'iybatidan qutulish yo'q, Alloh taoloni ham g'iybat qilishadi. Uni sabr bilan yengish mumkin. Mana shu sabr, nafsni oyoq osti qilish yo'lidir.

Hasan Basriydek buyuk zot:

"Biz tajriba qildik. Bizdan avvalgilar ham tajriba qilishgan. Dunyoda sabrdan foydali narsani topolmaymiz. Barcha ishlarni sabr bilan isloh etamiz", deganlar.

O'g'lim, sen sabrning go'zal oqibatlarini eshitgach: "Otajon, sabr nima?, deb so'rashing mumkin.

O'g'lim, sabrni har kim har xil tushunadi va amal qiladi. Men senga buni ikki so'z bilan izohlayman.

Sabr nafsoniy hayajonlarni yengishdir. O'g'lim, insonda go'zal hislar bo'lganidek, yomon hislar ham bo'ladi. Shu yomon hislar xurujidan ogoh bo'l. Yomon so'zlarni gapirishdan tiyilgin. Ko'zingni yomon narsalarga qarashdan saqla. Har qanday tuban tuyg'ulardan yuksakda tur. Mana shu sabrdir. O'g'lim, hayot beshikdan qabrgacha kurashdan iborat. Bu kurash jarayonida sovuqqon bo'lish kerak. Agar o'rinsiz alangalansang, yomon hislar seni yomonlikka boshlaydi. Uni sovuqqonlik bilan yengish mumkin. Sovuqqonlik nafsiy hayajonlarga zarba beradi. Insonni yomonlikka boshlovchi yomon hislar bilan kurashishi eng katta jihod sanaladi.

Rasululloh(s.a.v.) bir jangdan qaytayotganlarida shu haqiqatni asxoblariga ayon qilib:

— Biz kichik jihoddan katta jihodga qaytyapmiz, — dedilar. Jangdan qaytayotgan asxoblar hayratlanib:

— Ya Rasululloh! Biz jangdan qaytayotibmiz, bundan ortiq jihod bormi? — dedilar.

Rasululloh(s.a.v.):

— Ha, nafs bilan bo'ladigan jihoddir, — dedilar.

Aziz farzandim! Kofirlar bilan bo'lgan jang kichik jihod deb ataldi. Nafs bilan bo'ladigan jihodni esa katta jihod deyildi. Dushman bilan bo'ladigan kurash bir oy, besh oy, bir yil, ikki yil bo'lishi mumkin, ammo nafs bilan bo'ladigan kurash har daqiqa, har kun, kecha-yu kunduz davom etadi. Bu kurashda g'olib chiqqan esa eng buyuk qo'mondondir.

Van-noziot surasining 40-41-oyati karimalarida: «**Kim Parvardigorning (huzurida) turishdan qo'rqqan va nafsini havolanishdan qaytargan bo'lsa, bas, faqat jannatgina (unga) joy bo'lur**», deyilgan.

Rabbidan qo'rqib, havo nafsini tiyganlarning jannatga kirishlaridan xabar berildi.

Bu oyati karima senga haqiqatlarni anglatadi. Nafsingni yomonlikdan tiysang, jannatga kirasan.

Sen bularni eshitgach, "Otajon, nafsni qanday bilish mumkin?" deyishing mumkin.

O'g'lim, nafsni bilish yo'lida avliyolar kurashdilar, alohida-alohida yo'l tutdilar; shu maqsadga yetishish uchun tutilgan yo'llarni ikki turga bo'lish mumkin. Biri ruhoniy, ikkinchisi esa jismoniy yo'l. Jismoniy yo'l nafsni tiyishdir. Baqara surasining 286-oyati karimasida: **"Alloh hech bir jonga toqatidan tashqari narsani taklif etmaydi,"** deyilgan. Insonning komillikka yetishish yo'li ruhoniy yo'ldir. Ruhoniy yo'l esa qalbni Haqqa bag'ishlashdir. Inson doimo Haq zikrida bo'lsa, qalbi ishqdan yonsa, qalbi doimo Haqda, jismi esa xalqda bo'lib, yomon ish va harakatlardan o'zini saqlaydi. Mana shu nafsoniy yomonliklardan to'la tiyilgan kishilar Haqning do'sti bo'lishadi.

Biz bularni avliyo deb ataymiz, ular qalbida doimo Alloh zikri bo'lgan zotlardir. Bu darajaga erishish uchun qalb Xudoda, qo'llar ishda, yurak urishda, ko'ngil zikrda bo'lishi kerak. Hazrat Bahouddin Naqshbandiy lutf qilganlaridek: **"Dil ba Yaru dast ba kor"**

O'g'lim Musomurod! Ko'rinib turibdiki, nafsni yengish uchun ko'ngil Haq muhabbati ila to'lishi lozim. Haq muhabbati ko'ngilga jo bo'lsa, savdo-sotiqda ham baraka bo'ladi. Rasululloh(s.a.v.) ham: «Mening ko'zim uxlaydi, ko'nglim uxlamaydi», deydilar.

Musomurod! Nafsini yengganlar ko'ngli Haqda bo'lib, Haq sevgisi ila hayot topadilar. Bu dunyoning g'am-alamlari ila ko'ngilni buzmaydilar. Ular Alloh sevgisi, Alloh zikri ila ko'ngillarini nurafshon ayladilar. Alisher Navoiy aytganlaridek:

*Ey Navoiy, boda birla xurram et ko'ngil uyin,
Ne uchunkim boda kelgan uyga qayg'u kelmadi.*

Inson Allohga tavakkal qiladi, ko'nglini unga bog'laydi.

O'g'lim, Alloh shunaqa harakat qilganlarni sevadi. Rasululloh(s.a.v.): **"Muvaffaqiyat qozonganlar Allohning do'stlaridir,"** deganlar.

Bu yerdagi «Muvaffaqiyat qozonganlar» birikmasi Alloh rizoligini topish uchun moddiy va ma'naviy sohalarida ishlaganlar, degan ma'noni anglatadi.

Suyukli o'g'lim Musomurod! Hamma narsaning boshi sog'lom fikrlash, o'rtasi mehnat, mehnatda ham sabotdir. Buni so'nggi nafasinggacha tadbiiq qil. Rasululloh(s.a.v.) ham: "Sizlardan biringizning qo'lingizda bir xurmo ko'chat bo'lgani holda qiyomat qo'padigan bo'lsa ham baribir eksin. Qiyomat qo'pyapti deb otib yubormasin," deganlar.

O'g'lim, inson faqat o'zi uchun yashamaydi. Boshqalar uchun ham yashaydi. Har sohada yaxshi yodgorlik qoldirishga harakat qiliadi.

O'g'lim, senga bir hikoyani so'zlab beraman. Xorun Rashid bir kichkina nihol ekayotgan qariyani ko'rib qoldi. Unga:

— Otaxon! Sen bu ekayotgan niholning mevasini ko'rmaysan-ku, bu qadar terlab pishasan. O'zingni qiynama, — dedi.

Xorun Rashidga:

— Ey podshoh! Bizdan avvalgilar daraxt ekdilar. Biz ulardan bahramand bo'ldik. Endi biz ham ekayapmizki, bizdan keyingilar bahramand bo'lsin, — dedi.

Xorun Rashid qariyaning bu hikmatli so'zidan mamnun bo'libdi. Darhol cho'ntagidan bir oltin olib qariyaga uzatibdi. Qariya:

— Podshohim! Ko'rdingizmi? Ekkan niholimni mevasini hozir oldim, — debdi.

To'g'ri so'zli bo'l

Suyukli farzandim! Yomg'irlar quruq yerga hayot berganidek, nasihat ham o'lik qalblarga hayot baxsh etadi.

O'g'lim, din nasihatdir. Sevimli Payg'ambarimiz(s.a.v.) bir kun uch marotaba: «Din nasihatdir, din nasihatdir...», deganlar. O'g'lim, nasihatdan maqsad insonlarga kuch bag'ishlovchi, ularni g'aflatdan uyg'otuvchi xayrli samimiy so'zlardir. Insonlar bu xayrli so'zlardan bahra topadilar, din va dunyo ishlarida yaxshilikka yo'naladilar. Nasihatlar yaxshilikka boshlaydi. Insonlar buyuk zotlarning so'zlarini eshitgach, obi hayot ichgandek fikrlari o'zgarib, insoniylikni anglab yetadilar.

O'g'lim, mana shunday hayotbaxsh so'zlami tinglash sen uchun buyuk ne'matdir. Uning so'zlari seni quvvatlantiradi. Shu sabab bunday insonni topish dunyo xazinasini topishdan ham afzaldir. Quyosh nurlaridan qorlar eriganidek, sening ham barcha yomon fikrlaring, g'am-alamlaring ular qarshisida mahv bo'lib ketadi. Quruiq yerga yomg'ir kuch berganidek, ularning so'zlari ham qalbgga quvvat bag'ishlaydi. O'g'lim, ko'p kitob o'qish, tajriba orttirish, o'sha zotlar yonida bo'lib nasihat tinglash foydalidir. Rasululloh(s.a.v.) ham: **«Avval nafsingga nasihat qil, so'ngra xalqqa»**, deganlar. Alloh taolo: **«Ey, imon keltirganlar, sizlar nega o'zlaringiz qilmaydigan narsani (qilamiz deb) aytursizlar?!»** (*Saf surasi, 2-oyati*) deya marhamat qilgan.

O'g'lim Musomurod! Ko'rinib turibdiki, odam boshqalarga va'z aytishdan oldin o'z nafsiga nasihat qilishi kerak. Nasihatni qalblariga singdirib ilmiga amal qilgan kishilar avliyolardir. Bular Haqdan qo'rqishadi, avval nafslariga nasihat qilishadi, so'ng xalqqa. Alloh taolo: **«Allohdan bandalari orasida ulamolargina qo'rqurlar»**, (*Fotir surasi, 28-oyat*) degan.

Inson Rabbisini bilgani qadar Undan qo'rqadi, ilmiga amal qiladi. Ilmiga amal qilmaganlar esa, Allohdan qo'rqmaydi. Nasihatgo'y Allohdan qo'rquvchi, ilmiga amal qiluvchi kishi bo'lishi kerak.

Alloh taolo: **«Ey, imon keltirganlar! Allohga itoat etingiz, Payg'ambarga va o'zlaringizdan (bo'lmish) ish egalari (rahbarlar)ga itoat etingiz!»** (*Niso surasi, 59-oyat*) deya marhamat qilgan.

O'g'lim, olimlar, **«Al ulamo varasatul anbiyo»** hadisi sharifiga ko'ra, anbiyoning vorislaridir.

O'g'lim Musomurod! Payg'ambarimiz(s.a.v.) ham bir muborak hadislarida:

«Dunyo podsholar adolati, ulamolar ilmi, boylar ehsoni va fuqarolar duosi bilan oboddir», deganlar.

O'g'lim, mana shunaqa insonlarning borligi insoniyatga kuch bag'ishlaydi. Ilmiga amal qiluvchi ulamo – Allohning do'sti. Ular xalqni Haqqa sevdirishga harakat qiladi. Rasululloh(s.a.v.) bular haqida: **"Avliyo shunday kishidirki, xalqni Haqqa sevdiradi, yer yuzidagi barcha insonlarga nasihat qilib yaxshilikka yetaklaydi. So'ziga amal qilmoqchi** (sen ergashmoqchi bo'lgan. — Tarj) **bo'lgan zotlar ilmi ila omil ulamoi omiliyn, urafoyi vosiliyn va umaroi mashg'uldir"**, deganlar.

O'g'lim, ilmli kishi, payg'ambarlar axloqini o'rganadi, yomon fikr-xayollardan yiroq bo'ladi. Qo'pol so'zlarni ishlatmaydi. Doimo muloyim, xushhulqlilik bilan ko'ngilga yo'l topadi. Rasulluloh(s.a.v.) insonlar bilan aql darajasiga qarab muomala qilishimizni tavsiya etadilar. O'g'lim, inson bilimlarni egallashi uchun kibrlanmasligi kerak. O'g'lim, Imom A'zandan: "Imlarni qanday qilib egalladingiz", deya so'rashibdi. U: "Kichikni kichik demadim. Kattani katta demadim, hammani tingladim", debdi. Demak, sen ham doimo kibrdan yiroq bo'lib, kichikni kichik, kattani katta demasdan tingla. To'g'ri nasihat inson qalbiga davo, haqiqiy shifo bo'ladi. Nasihat tinglovchi va nasihat beruvchi bo'lgin. O'rni kelganda so'zla.

Idora

Yaxshi umr kechirish uchun idora qilishni ham bilish lozim. Idora qilish iqtisodning asosidir. Idora dasturini yaxshi bilgan shaxslar va jamiyatlar yuksaklikka, bilmaganlar esa halokatga yuz tutadi. Sen hayoting davomida idora qoidalarini o'rgan. Bu seni xalq va Haq oldida aziz qiladi, aks holda eng past mavqega tushib qolasan.

Alloh: **"Yenglar va ichinglar, (lekin) isrof qilmanglar!"** (*A'rof surasi, 31-oyat*) degan.

O'g'lim, barcha kulfat isrofgarchilikdan kelib chiqadi. Har bir yutuq mo'tadil idora yo'li bilan qo'lga kiritiladi. Idora insonlarni saodatga yetaklaydi. Ikki olam saodati ham idora qilishni bilishdan boshlanadi. Bir zot «Ikki olam rohati idora, madora yo'lidir», degan ekan. Yaxshi do'stlar bilan idora, do'st bo'lib, dushman bo'lganlar bilan ham madora qilish lozim.

O'g'lim, fitna chiqarmaslik uchun dushmanlar ahvoliga qarab qilingan muomalaga madora deyiladi.

Savdo sohasida ham idora qila bilish muhim ahamiyatga ega. Shu sabab, butun daromadini sarf-

isrof qilganlar inqirozga yuz tutadi. Idorani bilganlar saodat topadi.

Aziz farzand! Payg'ambarimiz(s.a.v.) bir muborak hadislarida: «**Xarajatida iqtisodga rioya qilgan kishi muhtojlik ko'rmaydi**», deganlar.

Bu hadisi sharif hayoting uchun muhim dastur bo'lsin. Xarajatida tejamkor bo'lganlar muhtojlik ko'rmaydi. Rasululloh(s.a.v.) yana bir hadislarida: «**Pul sarflash iqtisod va maishatning yarmidir**», deganlar.

Mana shu hadisi sharif senga ko'p narsani anglatadi.

O'g'lim, har bir kishi uchun — haydovchi, kapitan, qo'mondon, valiy, mudir, ota-ona, farzand uchun — doimo to'g'ri idora zarur. Hamma narsa to'g'ri idora yo'li bilan go'zaldir. Butun olam kuchi yaxshi idora va madoradir.

Yaxshi muomala

O'g'lim Musomurod! Inson hayotidagi yaxshi yashash dasturlaridan biri dushman bo'lsa-da nazokat bilan kutib olish, izzat-ikrom qilish, yaxshi muomalada bo'lishdir. Dushmaning seni yomon deb bilgani uchun ular qalbiga insoniy hislar bilan ta'sir etib, ularni yomon xayollardan qutqarish lozim.

Yaxshi insonlarning vazifasi quruq yerlarga yomg'ir jon bag'ishlaganidek, go'zal xulq bilan dushman qalbiga yo'l topishdir.

O'g'lim, Rasululloh(s.a.v.) ham munkirlarga nisbatan doimo nazokatli bo'lganlar. Ularni yaxshi so'zlar bilan kutib olganlar. Buyuk zotlar, fisq-u fasodga g'azab bilan emas, vazminlik va aql bilan javob berganlar.

Hasan Basriydek buyuk valiy ham o'zini g'iybat qilgan kishiga bir dasturxon noz-ne'matlar yuborgan ekan. Buni eshitib hayratlangan ahboblariga: «Birodarlar, u g'iybat bilan menga barcha savobni o'tkazdi, men esa unga bir dasturxon yubordim, xolos», debdi. Keyin esa: «Umid qilamanki bu dasturxon bizni tobora yaqinlashtiradi. Mehrimizni orttirib, islohga boshlaydi», debdilar.

O'g'lim Musomurod! Ko'rib turibsanki, bu buyuk zotlar dushmanlari g'iybatlariga nisbatan ikrom qilib, isloh yo'lini tutishgan. Qalblarida yaxshilik yashagan. Insonlarni ezgulikka chorlab, yomon xayollardan yiroqlashtirganlar.

Yaxshi insonlar isloh yo'lini tutishadi. Bir-birlari bilan munosabatlarini mustahkamlashga harakat qilishadi.

Inson shu go'zal tuyg'u va ilmlar bilan kuchli sanaladi. Bu go'zal hislar ko'ngillardagi qorong'ulikni ketkizadi. Shaxsiyatparastlik insonlarni yomonlikka boshlaydi.

O'g'lim! Shu oliy tuyg'ular seni va jamiyatni yuksaklarga olib chiqadi. Turli dunyo va oxirat ofatlaridan himoya qiladi. Shu go'zal tuyg'ular bilan insoniylik darajangni yuksaltir. Barchaga ezgulik ista. Haqqa da'vat qil. Ezgu fikr, izzat-ikrom va go'zal axloqing bilan hayot kechirib baxtli bo'l. Shu o'n ikki nasihatni qulog'ingga quyib ol, meni va so'zlarimni aslo unutma. Allohning o'zi ezgu niyatlaringga muvaffaq aylasin!